

07531 1000
IOAN D. FILITTI

AVOCAT
FOST DEPUTAT

DUBLUJ

*colega a 3-a tip
colega a 2-a tip*

Adevărul istoric și judecata serioasă

IN

Aprecierea politicei externe a României

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BUCUREȘTI

ATELIERELE SOCIETĂȚII ANONIME «POPORUL», B-DUL ELISABETA, 27

1916

IOAN D. FILITTI

AVOCAT
FOST DEPUTAT

Adevărul istoric și judecata serioasă

IN

Aprecierea politicei externe a României

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BUCUREȘTI

ATELIERELE SOCIETĂȚII ANONIME «POPORUL», B-DUL ELISABETA, 27

1916

CUVÂNT ÎNAINTE

Aceste pagini au un caracter susținut de unitate și prezintă cititorului tabloul evenimentelor reale, cu metodă științifică și cu obiectivitate istorică, fără a pierde din vedere interesul adevătat al statului român.

Una din cele mai bune probe ale temeiniciei studiului făcut de autor este constanta și neîntrerupta exactitate a prevederilor.

Se va remarca, în ce se atinge de aceasta, de pildă, capitolele despre frontul balcanic, căci ele învederează pătrunderea spiritului și forța judecăței, prin ajutorul cărora este posibilă intuiția exactă a faptelor.

Cititorii inteligenți, cu mintea curioasă, sinceri și dornici de adevăr, bunii români, vor găsi în prezentul volum o materie bogată de informațiuni, un izvor de gândiri largi și fecunde, o bază solidă pentru determinarea convingerei.

RĂZBOIUL ȘI CULTURA MODERNĂ

Precuvântare

Deși subiectul studiului aparține unui domeniu de cunoștințe mai speciale se cuvine totuși a fi împărtășit tuturilor, căci el este de o mare actualitate, și folositor pentru aprecierea dreaptă a judecății fiecăruia.

Am revendicat totdeauna *cu energie* libertatea de cugetare (de atâtea ori în luptă cu pasiunile și patimile de tot felul!). Am revendicat întotdeauna cu *neînfrânt curoj* adevărul curat al convingerilor (contra căruia se ridică *furios* calculul intereselor!)

Le-am revendicat și le revendic, căci fără aceste condițiuni inteligența omului este nedemnă, inițiativa voinței sale periculoasă.

Nimic nu este mai presus de adevăr și realitate; și nimic nu contribuie mai mult a le întuneca decât lipsa de cugetare liberă, lipsa de convingere sinceră și de obiectivitate.

În actualele grave împrejurări mi-am impus tot timpul *calmul judecății*, în stare a distinge direcțiunea cea adevărată a intereselor țarei.

De accia pot face să răsunе glasul conștiinței mele, zicând:

Dacă simt cea mai caldă iubire pentru *Italia* — patria mună a latinității noastre, țara clasică a renașterii spiritului omenesc, templul artei universale.

Dacă am o vie simpatie și resimt o adâncă recunoștință intelectuală pentru geniul francez (unul din mărgăritarele cele mai strălucitoare ale civilizației).

Profesez, însă, respectă înaltei culturi a poporului german și admirația desăvârșită pentru acea *însușire*, de care sunt legate viața omului și progresul, adică *munca, munca neîntreruptă* și cu aspirațiunea ei spre mai bine.

Și sunt pătruns de valoarea apreciațiunei istorice asupra *tendințelor nefaste ale panslavismului triumfător* și ale *imperialismului țarist*.

Patriotismul și conștiința civică mă îndeamnă să-mi rostesc convingerea, și mă încredințează că momentele importante de astăzi ne fac o datorie să păstrăm judecata sănătoasă a lucrurilor, alături de obligațiunile noastre către patrie.

Geneza studiului

Domnul C. Rădulescu-Motru, distinsul director al „*Nouei Reviste Române*” și profesor universitar cu o bogată cultură filozofică, a publicat în No. VVI din 1915 al acelei reviste sub titlul de mai sus un articol, căruia a răspuns publicistul F. Aderca prin articolul „Sunt Germanii barbari?” provocând din partea d-lui C. R.-Motru o ripostă imediată.

Subiectul discutat e foarte interesant, cu deosebire în atmosfera pe care o respirăm în țară.

Am citit și recitit articolele și am găsit serioase obiecțiuni de prezentat. M'am întrebat, totuși, *o mărturisesc*, dacă este utilă dezbaterea unei chestiuni care aparține mai mult specialității studiilor sociologice pure. Cum, însă, ea atinge de-adreptul clipele din viață, prin care se desfășoară cu atâta intensitate realitatea actuală, mă socotesc îndreptățit a încerca să pătrund adevărul adevărat, într'o formă ușurată de formulele filozofiei savante și cu o noțiune mai clară de cât aceea a concepțiunii generalizatoare abstracte.

T e z a

D. C. R.-Motru constată, dintru început că lumea nu se dumiște în fața antinomiei dintre războiul actual și principiile culturii moderne, și arată că lumea are dreptate să vadă aci o mare contradicție, fiindcă războiul este în conflict cu *principiul personalității*, (adică respectul, dreptul și cultul personalității ca factor de progres omenesc) și în conflict cu *principiile de drept și de echitate internațională*, de vreme ce războiul a înlocuit aceste principii cu practica barbariei și a minciunii!

D. C. R.-Motru afirmă că, pentru păstrarea culturii moderne, trebuie găsite *temeiuri mai adânci* decât acelea care culminează în cultul personalității și, pentru a le descoperi, ne dă următoarea interpretare filozofică a lucrurilor:

La baza culturii omenești există două categorii de principii, din care *unele absolute și impuse de natură* (principiile specii omenești), *altele relative și elaborate de rațiune* (principiile de viață ale indivizilor în manifestarea lor economică, politică, științifică și artistică).

Principiile absolute care se impun și asupra cărora voința omului are o *prea mică influență* cer ca o *rasă sau un popor* să trăiască și să se extindă, *chiar cu prețul celor mai mari sacrificii din partea indivizilor*.

Principiile relative sunt armătura protectoare pentru indivizi.

Principiile absolute au în vedere *viața tulpinei*, așa că toate ramurile culturii moderne, (respectul personalității, armonia dintre oameni, tehnica economică a bunului trai etc.) sunt *subordonate* interesului tulpinei (*adică neamului sau rasei*). D-l C. R.-Motru recunoaște, cu această ocazie, *fatalitatea războiului* arătând că motivul acestei necesități a războiului este că actuala cultură a *isvorât din interese și aspirațiuni*

despărțite pe rase și națiuni, fiecare având conștiința trecutului și prezentului său separat; că de aceia există la baza culturii moderne *virtualitatea unui conflict veșnic*, și așa se explică contrastul între frumusețea principiilor din timp de pace și grozăvia faptelor din timpul războiului, obligațiunea pentru individul superior sau pentru o personalitate dezvoltată prin cultură, de a se subordona vieții instinctive; și tot așa se explică *libertatea absolută* pentru neam de-a aprecia dreptul său, independent de legi.

Această discordanță între principiile absolute și cele relative — *citată în tot cursul istoriei*: în cultura veche elină, în cultura română, în cultura medievală — a ajuns astăzi — spune d. C. R.-Motru — să impună în societățile omenești nu numai ca altă dată o dominațiune oligarhică înăuntrul unei națiuni, dar *imperialismul dominator al unui popor întreg*, al unei națiuni stăpânite de instinctul de dominațiune.

Or, imperialismul dominator modern al poporului german întreg este protivnic *naționalismului* (idealul nostru), fiindcă imperialismul aspiră la egemonie peste alte popoare, pe când naționalismul voește tocmai să sustragă popoarele slabe de sub egemonia celor puternici.

În asemenea condițiuni d. C. R.-Motru este de părere că pentru a face cu neputință războiul, și deci pentru a înlătura conflictul dintre naționalități din cauza ambițiunii sau instinctului de dominațiune, trebuie dezvoltată o cultură izvorâtă din *solidaritatea națiunilor* iar nu din rivalitatea lor.

Și atunci, conchide d. C. R.-Motru, întrucât germanii au concepțiunea imperialismului dominator reprezentând prezentul barbar (distrugerea monumentelor vechi și disprețul civilizației streine), și întrucât francezii și englezii, din contra, *vorbesc*¹⁾ de o cultură a umanității, se ridică deasupra interesului propriu pentru a apăra pe acela al umanității și astfel sunt precursorii culturii viitoare, trebuie să dorim victoria acestor aliați fiindcă ei vor reuși să *țarmurească pentru totdeauna imperialismul prin crearea unui drept deasupra naționalităților și cu aceasta deasupra războiului*.

Antiteza

— D. Aderca a dat cam următorul răspuns d-lui C. R. Motru: Cultura modernă e rezultată a forțelor materiale și de aceia nu mint germanii când spun că luptă pentru o cultură.

Evoluțiunea societăților omenești urmează după legi istorice fatale, observate și fixate în sistemul concepțiunii materialiste a școlii moderne istorice.

Aceste societăți au ajuns azi în *faza* numită *capitalistă*, în epoca de lupte între popoarele burgheze pentru preponderența capitalistă.

Germania din cauza pământului ei sărac, a fost mânăată spre

1) Vorbesc dar nu înfăptuiesc. În special exemplul luptei brutale a englezilor contra burilor din Africa este edificat asupra exactei concepțiunii politice a englezilor.

industrie la exces pentru a putea trăi, și odată creată și dezvoltată pe o scară așa de întinsă, vedea amenințată, odată cu ea însăși, viața poporului german din lipsa unui dețuseu colonial mai întins.

Germania, observând că pământul s'a împărțit între francezi și englezi, și că Anglia oprește intrarea liberă a mărfurilor germane în colonii, a pornit un război revoluționar de sfărâmarea granițelor vamale, pentru introducerea liberei concurențe: *condiție esențială a dezvoltării societății capitaliste și a evoluției omenirii spre o societate mai perfectă.*

Francezii și englezii *vorbesc* acum de *progres* (pentru al opune ca argument moral contra superiorității militare a germanilor) dar nu l'au observat ei înșiși când au prohibit cu taxe vamale ucigătoare intrarea în colonii a mărfurilor germane.

Progresul omenirii nu poate decurge decât din *luptă între produse*, iar nu prin intervenționalismul colonial care e un privilegiu de natură medievală!

D. C. R.-*Motru* însuși a înțeles deșertăciunea cuvintelor „civilizație, cultură progres, întrebuințate de franco-englezi, în interesul exclusiv al actualei lor dominațiuni prin ajutorul unui *dețuseu enorm*, de aceia scrie că, în timpul din urmă, scriitorii francezi și englezi, *vorbesc de concepția unei culturi viitoare.*

D. C. R.-*Motru* crede, în astă privință, că războiul și cultura modernă, care îl justifică, vor dispore odată cu admiterea solidarității internaționale, statuându-se *un drept al naționalităților.*—Dar d. *Aderca* întrebă cu putere: de ce n'a explicat d. *Motru* înțelesul acestei noțiuni, de ce n'a arătat cum se va stabili un atare drept asupra naționalităților și dacă se va putea găsi o *sanționare alta decât puterea armată a fiecărei națiuni?* Sfârșind d. *Aderca* protestează contra pretențiunii de *legiferare arbitrară*, spre a *orândui mersul omenirii*, și declară că așteaptă o *cultură viitoare* dintr'o *viitoare organizare a societății.*

Riposta

D. C. R.-*Motru* ripostează scurt:

Recunosc în *concepțiunea materialistă a istoriei* o ipoteză de o oarecare *valoare științifică*, deși insuficientă, pentru a explica mersul faptelor istorice, cum ar dovedi însuș faptul că toată lumea se preocupă de cestiunea cine are responsabilitatea războiului, așa că fiecare caută să ascundă lumii adevărata cauzalitate istorică.

Din premiza concepțiunei materialiste a istoriei d. *Aderca* trage concluziile cele mai extreme, când admite că tot ce se petrece istoricește pe lume este rezultatul legii inexorable a dezvoltării economice, așa că războiul, determinat de această lege, se însoțește de fapte nimicitoare de oameni și de cultură, încât nu putem face nimica contra lor, ci trebuie numai să așteptăm după urma lor ivirea culturii viitoare.

Concepțiunea materialistă a istoriei este o speculațiune teoretică și este absurd ca să fie un criteriu, după care să se decidă existența sau

inexistența oamenilor; după care să se justifice distrugerea vieții și culturii omenești, dintr'o epocă dată.

Știința modernă și cu ea concepțiunea materialistă, fiind creațiuni ale minții omului n'au mijlocul să se fidească deasupra stărei omului. Știința, fiind omenească, omul trebuie să rămână pentru ea un scop iar nu un mijloc.

Critica noastră

Acestea fiind elementele certe ale dezbaterii, *cum ne vom orienta mai bine* pentru a distinge cine are dreptate? Este adevărat că d. R. Motru, cu prudența omului de știință, arată că între d-sa și d. Aderca există o divergență inițială de doctrină și de concepțiune, un punct de vedere deosebit în aplicarea fenomenelor sociale; deaceia critica d-sale se îndreaptă cu deosebire *contra concluziei extreme a doctrinei* aprobată de d. Aderca.

Cu toată această declarațiune d. C. R. Motru exprimă *convincerea sa despre superioritatea celeilalte concepțiuni și speră în triumful armatelor anglo-franceze pentru instituirea noilor temeieri de viață*, care să susțină cultura omenească modernă. Prin urmare este îngădnit a repeta întrebarea, *cum ne vom orienta mai bine spre a distinge cine are mai multă dreptate?*

Pentru un subiect prea vast și atât de complicat, cum e în genere orice fenomen social, există o singură metodă de critică utilă: *analizarea de aproape a propozițiunilor prin care se exprimă și se afirmă subiectul.*

Deaceia voi căuta să urmăresc pas cu pas părerile contradictoriilor.

D. Motru, după ce precizează în linii mari conturul filozofic al fenomenelor sociologice, declarând categoric că o cultură omenească se bazează pe două categorii de fenomene, din care *unele absolute* impuse de natură și asupra cărora voința omului are o prea mică influență, *motivează totuș o concluziune în contradicție cu valoarea energetică a principiilor absolute.*

În adevăr, câtă vreme *principiile absolute* cer, — cum spune d-sa — ca o rasă sau un popor să trăiască și să se extindă chiar cu cele mai mari sacrificii din partea indivizilor, așa că toate cuceririle culturale moderne sunt *subordonate rasei sau neamului* — de unde rezultă și conflictul — cum se mai poate atunci vorbi de o solidaritate a națiunilor, care să suprimă rivalitatea dintre popoare, suprimând interesele și aspirațiunile despărțite tocmai pe rase și popoare?

Rezultatul din urmă n'ar însemna o luptă și un triumf contra principiilor absolute, adică o înfrângere a legilor naturii?

Fără îndoială; și nu stă în puterea noastră să înlăturăm natura.

Omul are dreptul la respectul personalității sale; același drept îl are un popor, o rasă: *este o condițiune de viață.*

Omul reprezintă o forță, o energie mai mult sau mai puțin mare,

care se dezvoltă și trebuie, pentru progresul general, să-și dezvolte aptitudinile și calitățile,

Dar precum există la om personalitatea lui individuală, bazată pe aptitudini înăscute sau pe calități dobândite, tot astfel există o individualitate etnică și etică la o națiune.

Între popoare, între rase, există o diversitate pronunțată de însușiri, de predispozițiuni, de tendințe formând *patrimoniile morale și intelectuale distincte*, care nu pot fi suprimate, fiindcă ele sunt sub stăpânirea unor cauze neînălăturabile, (*clima, pământul, mediul, ereditatea, etc.*).

În tot cursul istoriei universale acest adevăr se verifică. *D. Motru* singur recunoaște discordanța dintre principiile impuse de natură (absolute) și cele elaborate de rațiune (relative), în toate culturile omenești din timpurile vechi până astăzi.

Această perpetuă discordanță arată că legea este inexorabilă: de aceea încercarea de a o înfrânge prin voința noastră este o pretențiune irealizabilă, este o prezumpțiune căreia se aplică de minune gândirea profundă a marelui cugetător și scriitor francez *Blaise Pascal*: „Ce este omul în natură? *Un neant față de infinit, un tot față de neant*: între nimic și tot... Omul este trestia cea mai slabă din natură, dar o trestie gânditoare (un *roseau pensant*)!“.

I

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Argumentele criticei noastre

Cel mai înalt concept moral și cea mai nobilă concepțiune de solidaritate omenească sunt reprezentate de religiunea lui *Isus Hristos*, de oarece a propovăduit iubirea de om și de aproape, *aspirațiunea comună a umanității către acelaș ideal superior*; cu un cuvânt *fraternitatea tuturor*.

Și cu toate acestea religia lui Christ a luat *diferite aspecte* și a justificat *mobiluri opuse*, după chipul și asemănarea popoarelor, care au îmbrățișat-o.

În țările latine cu monarhia absolută sau oligarhică cum au fost Franța, Spania, Italia, *catolicismul a devenit o autocrație politică, chiar militară, combativă, torturătoare de suflete și de oameni*.

În țările germane religiunea a devenit o *doctrină filozofică și de liberă cugetare*, prin reforma lui Luther.

În disprețul preceptelor de iubire frățească, de pace omenească, de concordie și de legătură sufletească prin aceeaș eredință, popoarele creștine s'au luptat și se luptă crâncen între ele, și s'au luptat chiar pe tema religioasă (războaiele catolicilor francezi contra hughenotilor, ale catolicilor spanioli contra reformaților; condamnările și torturile inchizitoriale din Italia și Spania, *războiul de 30 de ani între lumea catolică și lumea protestantă* !)

Așa dar însăși religia creștină, cu toată aspirațiunea comună către acelaș ideal umanitar, nu a fost în stare să armonizeze sufle-

tele popoarelor, să împiedice conflictul intereselor opuse, să suprime rivalitățile separatiste ale națiunilor. Deci cu ce încredere putem întâmpina următoarea declarațiune de principii a d-lui C. R. Motru :

„Negreșit se poate concepe și ridicarea principiilor relative la rangul unor principii absolute, dar aceasta numai în cazul când se concepe și speța omenească, formând în întregimea ei o singură societate cu interese și aspirațiuni comune”. Cu alte cuvinte când s'ar suprima rasele, popoarele și diferența între națiuni !

D. Motru exprimă aci numai o concepțiune rațională ; d sa imaginează o ipoteză. Ei ! câte admirabile concepțiuni raționale elaborate în sistemele filosofice ale celor mai profunde genii omenești, dela Platon până la Em. Kant nu s'au prăbușit în fața realităților !

Dar când d. Motru spune fără înconjur „Discordanța între principiile absolute și cele relative nu este proprie culturii moderne exclusiv, ci este la baza oricărei culturi omenești” și deasemenea când adaugă : „Cum se vor întregi culturile variate ale popoarelor ? Este o întrebare ce întrece sfera de interese a fiecărei culturi de până acum, ce presupune o rivalitate eternă”, cum să fie primit argumentul ce invoacă d-sa contra germanilor că ei reprizintă prezentul barbar, fiindcă invoacă și brutalitatea forței armate (instituție națională în toate statele) dreptul culturii lor naționale ?¹⁾.

Alt exemplu covârșitor din istoria universală, și care învederează imposibilitatea suprimării diversității între rase, popoare, națiuni, îl găsim în concepțiunea rațională a socialismului internațional.

Iată un ideal comun de solidaritate a tuturor claselor muncitoare și o aspirațiune comună de solidaritate a tuturilor popoarelor contra războiului. Care sunt, însă, mijloacele de realizare a concepțiunii socialiste ? Ce rezultat au dat ele ? Cruda ironie a soartei omenești ne face să privim spectacolul cel mai contradictoriu : de o parte sistemele socialiste științifice, preconizând lupta aprigă de clasă fără violență, iar pe de altă parte mulțimile răscolind anarhia, practicând sabotagiul, brutalitatea și violența directă contra patronului, contra capitalului etc.

Mai mult decât atât : din momentul declarării războiului actual socialiștii și muncitorii organizați din statele beligerante participă la încercările sângeroase cu aceeaș ură de răsă, cu care luptă toate categoriile de cetățeni (burghezi, aristocrați, țărani).

Socialiștii și confederațiunile internaționale oprit-au cumva înfăptuirea planului brutal al Angliei de a sfărâma existența liberă a burilor și de a subjuga republicele sud africane ?

Este de conceput că vreodată o doctrină religioasă, filosofică sau economică va îndupleca mințile englezilor până într'atâta ca dânsii să renunțe, de bună voe, la interesul lor de dominațiune colonială și maritimă, la ambițiunea lor de egemonie în traficul lumii ?

Chiar evoluțiunea ideii și a doctrinelor socialiste dela comunismul doctrinar al revoluționarilor francezi din 1793 până la perioada modernă a socialismului științific al lui Karl Marx (fondatorul interna-

1) Marea revoluție franceză tot prin forța armelor a voit să impună Europei principiile din declarațiunea drepturilor omului.

ționalei) și până la perioada contemporană a sindicalismului și asociațiilor cooperative — arată deșertăciunea sforțărilor de a ne împotrivi legilor naturii *ale diferențierii* speciei omenești pe rase, popoare, națiuni, adică pe aspirațiuni, pe tendințe și *mai ales pe interese economice opuse*. Socialismul din zilele noastre (derivat din socialismul științific al lui Karl Marx) este o organizare națională a forțelor muncitorești în lupta contra capitalismului; însă lupta pentru *problema repartițiunii bunurilor* s'a înlocuit cu lupta pentru *problema producțiunii*, cu scopul ca prin *regularizarea producțiunii* să se garanteze existența și dezvoltarea muncitorimei.

Lupta aceasta este un conflict economic în interiorul fiecărui stat (*eternul conflict care a existat la romani din timpul Grahilor*), și care tinde a se rezolva cât mai mult prin reforme practice și pozitive, în raport apropiat cu situațiunea fiecărei țări.

II

Pe acest teren și în această direcțiune Germania a realizat o imensă operă de reforme economice pentru asigurarea și îmbunătățirea soartei muncitorilor.

Dar traiul și condițiunile de dezvoltare ale muncitorimei germane depind, totuș, de creșterea continuă a industriei intensive și a comerțului mondial german, fiindcă în nici o altă țară civilizată nu s'a realizat în scurt timp un progres mai extraordinar și mai exigent *de debușuri în lumea întreagă*.

Necesitatea imperioasă a debușurilor mondiale este adevărata cauză a activității politico-economice pe care germanii au numit-o *Weltpolitik* sau *Weltwirtschaft*.

De aci, fără îndoială, avântul puternic al marinei de comerț avântul prodigios de industrializare, bazat pe capitalismul solidarizat cu protecțiunea eficace a muncii; de aci politica posesiunilor coloniale în Africa și Asia pentru întemeierea stațiunilor de protecțiunea flotei, apărătoare a vaselor de comerț cu pavilion german; de aci expansiunea colonială pentru dobândirea debușurilor care să consume imensele producțiuni ale industriei germane, hrănitoarea milioanei de muncitori (al căror număr sporește cu excedentul neîntrerupt al populațiunii) și susținătoarea formidabilelor capitaluri ce alimentează mișcarea economică.

De aci crearea companiilor uriașe de navigație (*Norddeutscher Lloyd, Hamburg-America linie, Kosmos, Deutsche Ost Africa linie, Deutsche Australische linie, etc.*); De aci pătrunderea în Asia mică prin obținerea concesiunii de construcție a *liniei Bagdad spre golful Persic, etc.* În această situațiune conflictul economic dintre capital și muncă își lărgește cadrul, trece de hotarele țării și devine un conflict între capitalul și munca solidarizată dintr'o țară și capitalul solidarizat cu munca dintr'o altă țară. *Deci rivalitate și concurență, ciocnire de interese și iată conflictul gigantic dintre Anglia și Germania*

Această concluziune a înlănțuirii faptelor o exprimă d. *Aderca*,

poate cu o notă exclusivistă-proprrie socialistului, prin cuvintele *lupta între popoarele burgheze pentru o preponderență capitalistă*.

Or, când privirea atentă și obiectivă, când judecata, liberată de idei preconceptuate (după preceptul superior al sistemului metodologic al lui *Réné Descartes*), și netulburată de pasiuni politice, se adâncesc asupra mersului lucrurilor și descoperă în imensele și agitatele mișcări ale lumii europene următoarele evoluțiuni:

a) Că afirmațiunile categorice ale filozofiei pozitivistă a lui *Auguste Comte* au contribuit la detronarea idolului înaltelor speculațiuni ale filosofiei pure și au întronat idolul pozitivismului științific; iar cercetările științifice au dat uimitoare rezultate din punctul de vedere al înmulțirii mijloacelor de a ne servi de elementele naturii, pentru a îmbunătăți soarta și condițiunea materială, astfel că în cele din urmă puterea unui stat depinde de organizarea lui metodică și de bogăția economică.

b) Că doctrina socialistă a părăsit, din ce în ce domeniul ideologiei pure, și sub impulsul filozofiei pozitivistă și cu ajutorul geniului savant al lui *Karl Marx*, reîntregindu-se într'un sistem științific cu tendințe reformatoare, a înlocuit *problema repartițiunii bunurilor* (care cere suprimarea dreptului de proprietate individuală, adică tocmai a principiului cel mai solid stabilit de marea revoluțiune franceză, cum spune *Paul Janet* în cartea sa *Origines du socialisme contemporain*) cu *problema producțiunii*.

c) Că Germania poetică, idealistă, filosofică a *legendelor* din poemul *Nibelungen*, și a *marilor genii omenesți*: *Albert Dürer, Holbein, Klop-stok, Winkelman, Herderr, Goethe, Shiller, Leibnitz, Kant, Hegel, Shelling, Helmholtz, Wundt, Humboldt, Friderich cel Mare, Bismark, Beethoven, Bach, Wagner, Ihering etc.*, devenind în urma războaelor naționale un stat unitar, un imperiu mare cu o populațiune mereu crescândă, plină de avânt și muncitoare în cel mai înalt grad, a intrat *vrând nevrând*, în curentul contimporan al evoluțiunii științifice pe terenul cultural și economic, *desvoltând aptitudini superioare de organizare politică și de progres economic*, ceea ce a dat naștere *problemei imperioase* a disproporțiunii dintre colosala producțiune a muncii naționale și îngustimea debușeurilor interne și europene.

d) Că din această cauză Germania împinsă către expansiunea colonială, împinsă către organizarea industriei democratice (eftină și apropiată mereu nevoilor consumatorilor), s'a isbit de exclusivismul posesiunilor coloniale ale celorlalte puteri, și de *semeția imperialismului britanic* aprinzând ura rivală în locul dorinței de concurență liberă și de întrecere.

— Oh! în acest caz înțelegem ce mare importanță are explicațiunea materialistă a evenimentelor istorice, punctul de vedere al d-lui *Aderca*; atunci înțelegem ce *adevăr etern* coprind principiile absolute de viață ale popoarelor, punctul de vedere al *filosofiei profesate de d. Motru*.

Imperialismul Dominator German

D. Motru impută germanilor : instinctul de dominațiune, ambițiunea de egemonie peste alte popoare, imperialismul dominator al unui întreg popor, protivnic naționalismului.

Și arată că *acest imperialism modern*, deosebit de imperialismul de altădată consistând într'o *dominațiune oligarhică*, este un pericol mare.

Nu știu dacă distinsul profesor universitar crede că ambițiunile, rivalitățile, luptele, pot să dispară ; sau dacă, cel puțin, în cazul cel mai rău, preferă *dominațiunea oligarhică* imperialismului modern, fiindcă nu se pronunță categoric în astă privință, sau mai bine zis nu expune nici o doctrină filosofică sau juridică cu bază științifică care să elucideze cestiunea, ci formulează numai *dezideratul unei culturi viitoare isvorâtă* din solidaritatea națiunilor, pe ruinile principiilor absolute ale desvoltării speciei omenești, despărțită pe rase și popoare.

Cultura înaltă a spiritului d-lui *Motru* trebuie să-i procure o apărare suficientă contra iluziilor unei psihologii individuale sau sociale în opoziție cu natura omului.

Desigur forța brutală, arbitrariul, nedreptatea, excită revolta sufleteilor noastre. Atare sentiment a existat în toate timpurile, chiar în cele mai teribile, numai că el s'a intensificat astăzi *la un număr mai mare de oameni* și că s'au creat instituțiuni juridice mai mult sau mai puțin eficace pentru protecțiunea dreptului, așa cum îl concepe judecata (concepțiunea rațională) *unită*, totuși, cu *interesul* care aproape este exclusiv și covârșitor în acțiunea de guvern și de Stat.

Dominațiune oligarhică, dominațiune de rasă, imperialism, exclamă d *Motru* ! Care om cult și educat nu protestează la *nevoe* contra acestor cuvinte sonore ! Dar trebuie să *alegem*, când analizăm o problemă sociologică, *fetișismul cuvintelor de realitatea lucrurilor*.

Ei bine, ce este cu adevărat mai primejdios în imperialismului german decât în imperialismul rusesc, decât în imperialismul britanic, decât în imperialismul american ?

Să-mi fie permis în lămurirea punctului, a mă mărgini să fac numai o *paralelă* între imperialismul britanic și cel german, în primul rând, pentru că d. *Motru* speră, din partea englezilor triumfători, că ei vor înlătura militarismul și vor institui o solidaritate a națiunilor ; în al doilea rând, pentru că sunt încredințat că d-sa simte în fundul conștiinței sale *barbaria panslavismului rusesc și formidabila reacțiune ce ar însemna triumful imperialismului slav*.

Și pentru ca această *paralelă* să se impue cu autoritate, voi reproduce pasagii caracteristice din *opere franțuzești*, scrise înaintea exploziunii patimelor întărite de actualul război.

Volumele la care mă voi referi sunt următoarele : *Imperialismul german*, de Maurice Lair (*carte încoronată de Academia franceză*) și *Germania modernă și evoluțiunea ei*, de Henri Lichtemberger (*profesor la Sorbona în Paris*).

Maurice Lair clarifică, mai întâi, noțiunea imperialismului citând chiar *pe marii oameni ai Engliterei*.

Astfel într'un discurs al lui *Iosif Chamberlain*, acesta zice: „cred în această *rasă* anglo-saxonă, cea mai mare dintre *rasele dominante*, mândră, tenace, încrezătoare în sine, și care va fi forța dominantă a istoriei viitoare și a *civilizațiunei universale*. Cred în viitorul acestui imperiu, vast ca lumea ¹⁾ *Chamberlain*, adaugă *M. Lair*, traduce în mod fidel aspirațiunile, dorințele și poftele englezilor, căci știe că toți visează imperiul și federațiunea pan-britanică, spre a conduce omenirea.

Seeley, profesor Universitar din Cambridge, declară: „pentru a pricepe istoria engleză trebuie considerată ca o aspirațiune universală la domnia asupra popoarelor, la o luptă necurmată pentru stăpânirea lumii și pentru ocuparea primului loc între marile puteri.”

Politica englezească, zice d. *M. Lair*, — care este și o politică comercială — a pus în luptă aprigă Franța și Anglia în tot cursul secolului 18 și la începutul secolului 19 pentru dominațiunea universului.

„După așezarea liniei submarine din Africa de sud, Anglia strânge lumea într'un cerc de fier. Anglia a fost și este mereu în război pentru Egipt, pentru împrejurimile Indiilor, în Afghanistan, lângă Niger, în Birmania în Africa de Sud, etc. pentru supremația numelui.

„Amiralitatea engleză a pus principiul că flota britanică trebuie să fie cel puțin egală cu escadrela a două din cele mai mari puteri continentale. Imperiul britanic a trăit din cuceriri și expansiune... dar imperiul se mărește mereu, cheltuielile se înmulțesc, exportul său descreește în măsură ce importul produselor crește, așa că o mare revistă engleză a putut afirma că *Englittera* trăește din capitalul său. pe când invazia articolelor americane și germane se accentuează.

Englittera, — zice: *M. Lair* — a simțit atunci lovitura ce se dă mândriei sale și a privit posesiunile sale ca amenințate: astfel a apărut soluțiunea imperialismului militar, constituțional și comercial.

Actualul prtm-ministru *Asquith* constatând insuficiența școalelor englez, față de splendoarea politehnicelor germane, a declarat la un banchet că „marele pericol ce amenință imperiul constă în faptul că englezii au rămas înapoi pe terenul instrucțiunei”.

Discursul Regelui *Eduard VII*, la suirea sa pe tron, a fost zice *M. Lair*, o sinteză a speranțelor panbritanice.

„Din ce în ce, adaugă *M. Lair*, se propagă idea că forța materială joacă, în materie economică, un rol preponderent... că prestigiul și puterea engleză se mențin prin lovituri mari date... așa că mâine poate *Englittera* va deveni amenințătoare și cuceritoare”. Ce profeție!

După ce autorul se ocupă de pretențiunile și aspirațiunile imperialismului american și rusesc, citează pe *Roosevelt* și pe senatorul *Lodge* care a rostit în plin Senat cuvintele răsunătoare de: *Lupta cu Europa a început, ea nu se poate termina decât cu supremația comercială și economică a Statelor-Unite* ²⁾ Apoi spune de Rusia: *Imperiul*

1) În aceste cuvinte se cuprinde toată teoria imperialismului de care un englez nu poate vorbi fără a se cutremura de entuziasm.

2) Republica invoacă supremație și aceiași ambițiune este învinuită numai contra imperiului german!

țărilor este încă o masă amorfă cu cea mai formidabilă armată... Va veni timpul când statele europene vor regreta că au contribuit să echi-peze și să drezeze prea bine ursul moscovit». M. Lair se oprește, în urmă, cu înzistență asupra imperiului german, asupra politicii mondiale, asupra originelor imperialismului, asupra sufletului Germaniei imperialiste, asupra desvoltării considerabile a industriei și comerțului german și asupra consecințelor ei.

Capitolul principal al operei lui M. Lair începe cum urmează: «Poftele englezești, ambițiunile americane, speranțele slave, nerăbdările japonezilor, toate acestea sunt manifestări variate ale conștiinței naționale care se prezintă într'o formă nouă, propunându-și un nou obiectiv. — Filozofii au învățat doctrina umanitarismului, socialismul predică solidaritatea universală a proletarilor, dar societățile moderne, lacome de bunuri și de câștiguri, se apropie unele de altele pentru a se exploata¹⁾».

Popoarele germane, luând cunoștință de forța și virilitatea lor, se grupează într'un imperiu, ce devine o mare Germanie fabricantă, comercială și capitalistă, opunând politicii englezești numită Worldvide interes, teoria germană zisă Weltwirtschaft. Ideia imperialistă germană este fiica naturală a evoluțiunii economice. (Cât de străină de adevărul științific apare, deci, afirmațiunea d-lui Motru că este vorba de un instinct de dominațiune barbară la germani! și ce confirmare autorizată capătă d. Aderca, când găsim vederile sale mai dinainte expuse și primite de Academia franceză, cu ocaziunea premierei volumului scris de M. Lair).

Toată lumea bine informată cunoaște că, în urma războiului dela 1870, și din cauza teribilei crize agrare datorită unor cauze adânci și permanente (precum insuficiența recoltei pentru o populațiune în creștere simțitoare; disproporțiia teribilă între această producțiune măsurată și cheltuelile unui mare imperiu; mizeria brațelor numeroase, neîntrebuințate la muncă) a încolțit, cu o necesitate inexorabilă, în mintea germanilor ideea creării unei Germanii industriale, comerciale și exportatoare, de o mărire neînchipuită; că a încolțit și ideea de a pregăti sufletul numeroșilor emigranți germani pentru ca să fie propagatorii influenței și produselor Germaniei.

M. Lair zice, în astă privință: Englitera o luase înainte cucerind lumea cu ajutorul vaporului și dobândind cliențela universală; dar încetul cu încetul cucerirea se transformă în regulă și usurpațiunea în obicei (the struggle for the comercial empire — adică expansiunea este legea politicii externe. Atunci germani se pun pe muncă intensă, formidabilă; organizează industria științifică uriașă, pentru care în curând nevoia expansiunii devine aceeași lege inexorabilă.

Politica comercială ambițioasă sugerează, însă, ideea imperialismului, adică voința de a se răspândi geniul și influența culturii: (imperialism pe care lordul Rosebery îl numește o formulă mai largă a patriotismului).

1) D. Motru va reflecta acum asupra poftelor englezești, asupra imperialismului panbritanic, asupra conflictelor economice, și va înțelege iluziunea solidarității universale; își va explica lupta dintre națiuni.

De altfel terenul era preparat pentru dezvoltarea acestui imperialism. *M. Lair*, comentând pe marele economist german *Fr. List*, adaugă: *Germania aspiră să fie prima societate de producție din lume și totodată prima uzină de idei.*

Marii istorici ai Germaniei: *Mommsen*, *Treitschke*, *Sybel*, *Ranke*, discipoli ai filosofului *Hegel* (considerat de toată lumea ca promotorul *nouei evoluțiuni a spiritului german*) exemplifică în remarcările lor scrieri teoria *hegeliană* că *evenimentele realizează evoluțiunea logică a câtorva idei* și *M. Lair* notează ideea că «*Statul german*», înzestrat cu însușiri particulare, posedă înainte de toate *dreptul la expansiune*», așa că în definiția Germaniei imperiale încearcă *opera intelectuală de a imprima gândirii omenești stampila geniului său național*; după cum «*Frânța revoluționară după 1789, își propusese crearea fericirii popoarelor prin adoptarea principiilor proprii sale revoluționari*»¹

Lair, trecând de la examenul spiritului imperialismului german, la metoda, adică la *mijloacele de realizarea acestui imperialism*, arată că de la 1875 până la 1914 (data celei de a 3-a edițiune a cărții) *o singură dată guvernul imperial s'a gândit la războiul armat, anume atunci când a socotit ca o amenințare avântul cesarismului bulgarist*; că industria și comerțul fiind cele două mamele hrănitore ale Germaniei, *ei are nevoie de toată inteligența și eforturile ei pentru expansiunea pacifică*, fiindcă *avântul economic atrage influența morală*, așa că «*comerțul este vehiculul ideilor*».

Statul german, punându-se în serviciul acestei opere (ceea ce înseamnă realizarea evoluțiunii logice a ideii hegeliane), nu se gândește a fi numai un instrument de cucerire; din contră *unifică toate voinele, întregeste o vastă organizare a forțelor pacifice și diriguește extensiunea troficului exterior.*

Lair afirmă că *noul cod de comerț german este cea mai completă și cea mai modernă operă legislativă, alături de noul cod civil și de codul imperial modificat.*

Mai departe *M. Lair*, urmărind cu multă perspicacitate dezvoltarea firească a *imperialismului comercial german*, scrie următoarele rânduri care *trebuie reținute de acei cari voesc să se documenteze în mod serios asupra problemelor politice:*

«*Pentru îndeplinirea unei asemenea opere se impune prestigiul unei mari puteri politice, căci istoria spune lămurit că marile națiuni au fost totdeauna numai acelea cari au întrunit sceptrul autorității cu dominațiunea economică, puterea banului cu gloria spadei*»¹.

De aceea, ca și *Anglia*, *Germania* proiectează construirea unei flote mărețe, alături de o puternică armată necesară, din cauză că este o țară continentală, *rivalizată de Franța învinsă la 1870*, și de *Rusia* care o simte *protivnică egemoniei panslaviste (egemonie într'adevăr despotică, necivilizată).*

Dezvoltarea economică a Germaniei, *nemai auzită în istorie*, în-

1) Această frază importantă, care rezumă marea doctrină a imperialismului, este aprobată de Academia franceză! Totuși sofiștii politici vorbesc de egemonia despotică a Germaniei.

cepe a preocupa pe englezi. În 1897 atașatul comercial englez la Berlin publică o carte, în care arată că *superioritatea comercială și industrială a Angliei nu mai este asigurată și că va trebui o luptă dificilă, spre a-și păstra situațiunea față de enormele progrese comerciale ale Germaniei.*

Germania începuse a prepara, cu răbdare și tenacitate incomparabile, planul dobândirii debușeurilor comerciale în Europa și în toată lumea,

Balanța comercială începe deodată să încline în favoarea Germaniei: *Englezii bătuti pe piețele externe, se văd concurați și la ei, prin invazia mărfurilor germane, made în Germany (fabricat în Germania),*

Întreprinderi industriale pe o scară cu adevărat colosală se constituiesc din inițiativă particulară; bănci mari se creează și formează elementele esențiale ale unei *expansiuni economice* prodigioase.

Germanii, zice *M. Lair*, înving toate dificultățile; *desfășurând o energie în luptă care ar trebui să serve de exemplu și de încurajare pentru rivalii lor.*

Suprapopulația Germaniei, datorită creșterii constante a nașterilor — și conștientă de profesori și economiști ca *Wolff, Schmoller*, etc. — provoacă emigrațiunea în masă de nemți, în special în continentul american; ei devin pretutindeni propagatorii influenței germane.

Autorul se rostește astfel în ultimele părți ale volumului: «*Producțiunea, supraproducțiunea, concurența internațională, creațiile de germani, uimesc mai întâi pe rivali, iar apoi aceștia nutresc gelozia*¹⁾ *Anglia concepe panbritanismul său cu un fel de Zollverein, formând din regatul unit al Britaniei cu Irlanda și posesiunile coloniale, un teritoriu închis industriilor străine. — Și chiar în numele acestui panbritanism, Anglîtera a trimis peste 200 de mii de soldați în Africa de Sud, ca să ruineze cele două republici de țărani inofensivi, clienții industriei germane!*

III

Concluziunea reflexiunilor ce preced este admirabil pusă în relief, în cartea lui *H. Lichtenberger* intitulată: «*Germania modernă și evoluțiunea ei*». Acest autor privește și explică în acelaș mod problema politică și fenomenul sociologic ce ne preocupă.

El zice în introducerea lucrării: «*Germanii sunt dintre toate popoarele Europei aceia cari au săvârșit lucrurile cele mai extraordinare, cu ajutorul rațiunii științifice și cu ajutorul voinței organizatoare... Cândirea germană a contribuit cu putere la dezvoltarea științelor pozitive, la elaborarea unei explicațiuni raționale a universului*²⁾.

1) Academia franceză, dar, suprimă cu o frază toată sofisticăria politicianilor noștri, cari afirmă că războiul anglo-german nu constituie o luptă de rivalitate comercială.

2) Dar politicianii și sofisticianii noștri, dar teoreticienii superficiali perțind că ideea germană nu a contribuit cu nimic la civilizația universală

Forța germană s'a organizat în mod metodic și formidabil; ea a întreprins, cu o incoparabilă energie, să dobândească puterea economică și cea politică, transformând Germania într'una din națiunile cele mai expansive, alătura de *Engltera și de Statele-Unite. Rațiunea germană s'a afirmat ca o energie de prim ordin și ca incomparabil instrument de putere! dar nu s'a arogat în suverană ezclusivă și intolerantă*¹⁾.

Lichtenberger explică sensul evoluțiunii sociale: *Regimul întreprinderii a modificat considerabil condițiunile producțiunii, totdeodată a schimbat cu totul structura socială a națiunii. În locul celor 3 clase (nobilimea, clasa mijlocie, poporul meseriașilor și al țăranilor) avem deoparte imensa mulțime a lucrătorilor de tot felul, și de altă parte întreprinzătorii (antreprenorii capitaliști).*

... După restaurarea imperiului, *Germania devine cu sinceritate pacifică*, însă situațiunea câștigată cu forța nu se putea păstra decât prin superioritatea forței, care să impună inimițiiilor create de victoria sa; așa încât *cultul forței se întetește...*

Germania nu mai privește Franța ca o rivală, din cauza slăbiciunii sale politice și a decadenței sale sociale. *Atenția ei se îndreaptă spre Engltera..* Intocmai ca în domeniul economic, în viața popoarelor se dezvoltă în mod intens *voința de putere, voința naționalistă sau imperialistă, dorința de a fi puternic și de a împinge până în limitele externe puterea defensivă și ofensivă a patriei.* Politica Germaniei, care multă vreme fusese națională, tinde să devină *mondială și imperialistă, aspirând să favorizeze expansiunea germană sub toate formele în lumea întreagă.*

Citez în întregime o frază izbitoare și cu înțeles adânc:

„Lupta pentru putere nu mai are loc numai între state organizate și nu se mai manifestă numai prin război și cucerire de teritorii. Această luptă are loc între antreprizele germane, americane, engleze, franceze. Nu este război militar, dar unul industrial, comercial, științific, și neconținut ori unde interese vitale se găsesc față în față.

Imperialismul german ajută întreprinderile exterioare ale capitalului german, interesându-se de răspândirea culturii germane în lume, prin școală, prin știință, prin cărți. *Imperialismul, cu un cuvânt, este programul regimului antreprizei aplicat politicii*“.

În sfârșit iață cum scriitorul francez se exprimă în concluziunea lucrării sale.

„Poporul german a fost împins la regimul întreprinderii prin efectul unei legi economice, în virtutea unei legi care se impune cu fatalitate, anume natalitatea mare, care prin producerea unei imense populațiuni de muncitori creiază instrumentul favorabil pentru dezvoltarea industriei și concentrarea capitalului spre a pune capăt mizeriei...

1) Iață adevărul pe care d-nii Take Ionescu și ceilalți politicieni îl tănuesc, fiindcă politicianismul constă din abilitatea unora asupra ignoranței celorl-aiți!

Și atunci, firește, Germania de altă dată, în care înflorea o cultură literară și filozofică constituindu-i cel mai frumos titlul de glorie, se avântă de nevoie supremă în direcția spiritului de antrepriză, dovedind cele mai bune însușiri pentru reușită în lupta economică, amenințând chiar supremația industrială și comercială a Angliei.

În același timp *sforțarea robustă pentru lupta și puterea economică se afirmă*, în sânul colectivității germane, sub forma *imperialismului și politicii mondiale*. Acest imperialism tinde către proeminența militară, navală, diplomatică; către egemonia economică, industrială, comercială; către întâietatea științifică, „fiindcă știința este o formă a puterii omenești și Germania datorește științei cea mai bună parte din succesele ei.

Voința de putere devine cultul forței, bineînțeles însă nu forța brutală, tiranică, capricioasă, arbitrară, care oprimă în mod stupid și reprezintă negațiunea dreptului. *Cultul Germaniei este cultul forței inteligente, reflectate, impunându-ce prin virtutea sa proprie*, întrucât este inevitabil și util ca forța să primeze slăbiciunea. *Germanii se închin forței*, care este în același timp dreptul, pentru că forțarea lor către putere este ordonată, pentru că regimul lor de concurență și întreprindere liberă nu este anarhic și disolvant, grație minunatei calități a firei lor, a spiritului lor de asociațiune, a sentimentului lor solidarist“:

* * *

Astfel, prin metoda documentării serioase, se poate clarifica desfășurarea logică a evenimentelor și determina cauza și mersul evoluției culturale moderne.

Imperialismul german, dacă nu este superior, e cel puțin la fel cu imperialismul englez. Nimic nu deosebește unul de altul aceste două imperialisme; poate numai că cel întâi este mai viu și mai sgomotos (fiindcă el se găsește în faza lui inițială) și fiindcă porcede din raționalismul științific al spiritului german, care îi asigură chiar superioritatea.

Acuzațiunea adusă de d. Motru imperialismului german că este barbar și isvorât dintr'un instinct de dominațiune nu corespunde, prin urmare, realității. El își are origina în dezvoltarea firească a culturai omenești, în cauzele economice ale activității popoarelor. Și ceea ce dă imperialismului german o vigoare accentuată este însăși știința, concepțiunea puternică a științei, pe care spiritul german o exprimă prin cuvintele: știința este o formă a puterii omenești (adevăr incontestabil, care este mândria inteligenței și a gândirei), o energie născătoare de progres și de civilizațiune.

1 Martie 1915.

ROMÂNIA ȘI OPINIA PUBLICĂ DIN ȚĂRILE ÎMPĂTRITEI ALIANȚE

Nimic nu poate să întărească mai mult judecata sănătoasă a lucrurilor decât *alăturarea părerilor* exprimate în Rusia, Franța, Italia de *neîncetatele declamațiuni* ale politicianilor noștri naționaliști, de *afirmațiunile cu tâlc viclean* ale unei prese îngenuchiată la picioarele absolutismului panslavist și ale imperialismului despotic, sub cuvânt, că în această atitudine prosternată, ea *adoră* idealul românesc.

— Idealul naționalității românești coprinde, cu necesitate, *redobândirea Basarabiei și a Bucovinei*, rupte din sângele și carnea românească de împărăția rusească și de cea austriacă. Mai coprinde neclintita speranță a *întregirii neamului* cu românii din Transilvania toată, din Banat, Crișana, Maramureș, etc.

După iscarea luptei îngrozitoare dintre marile puteri europene, s'a pus în discuțiune cestiunea principiului naționalităților și s'a deșteptat gândul dislocării și prăbușirii monarhiei habsburgice.

Pentru noi Tripla-Întelegere (cu *Rusia în cap*) ne-a arătat că acest principiu se va realiza în *partea sudică a Bucovinei*, în *o parte a Transilvaniei* (făcă Maramureș), și în *o parte a Banatului*.

Despre *Basarabia* nici o pomeneală ! ba încă afirmațiunea lămurită că trebuie *s'o recunoaștem* Rusiei, cu toate că această împărăție, nesăturată în pofta ei de dominațiune, luând odată în stăpânirea ei *Bucovina nordică* (împreună cu orașul Cernăuți) *înțelege, a stabili un hotar definitiv contra noastră pe apa Prutului până în apa Siretului, și a munților Carpați*, tinzând chiar în viitor a revendica fruntaria Siretului.

— Credința în slăbiciunea Austro-Ungariei ; analogia înșelătoare între Turcia înapoiată și Austro-Ungaria frământată de luptele naționalităților ; ipnotismul puterii nemărginite a *Angliei*, în coalițiune europeană cu formidabila Rusie și cu viteaza armată franceză ; sugestiunea înfrângerii blocului puterilor centrale, sub imperiul acestui ipnotism — toate la olaltă au format convingerea naționaliștilor că ursita fericită a neamului voește împlinirea visului de întregire în Transilvania și Bucovina, așa că suntem datori : să ne luăm de gât cu rușii, să pornim cu dâșii pentru a zdrobi pe nemți ; să împărțim cu dâșii cuceririle în Austro-Ungaria, și să primim cu entu-

ziasm nebun *ucaxul* panslavist, orânduind *stăpânirea ruscă ne-miloasă asupra orientului european, dominațiunea ei asupra Mării negre și a Constantinopolului*, împărțirea peninsulei balcanice între statele slave comandate de Rusia, *strângerea și închiderea noastră cu un lanț de fier ruso-slav, înăbușirea noastră fără plămânul larg și viguros al mării*, robirea noastră economică, dependența noastră politică de un stat necivilizat, dar formidabil față de noi ca putere militară și autocrată, deci primejdios !

Fetișismul cuvintelor: *Ardealul, Ardeaul, Ardealul*, ca orice fetișism sau credință religioasă a înlocuit reflexiunea, a nimicit inteligența politică. Renunțarea forțată la *Basarabia* și pericolul imperialismului panslavist nu mai au nici un răsunset în conștiința acelor care, în orbirea lor, au *aroganta* de a se crede singuri patrioți, bănuind și tăgăduind celorlalți iubirea de patrie și de neam !

— Clădirea României mari în visul ipnotic al spargerei și fărâmării blocului central se potrivește, astăzi, foarte puțin cu realitatea !

Imagina rostogolirei în prăpastie a puterii militare, politice și economice a Germaniei ; imaginea ruinelor în locul statului austro-ungar — s'au îndepărtat și se șterg din ce în ce mai mult. Singură imaginațiunea cinematografică a naționaliștilor le mai dă ființă !

Actuala putere militară a formidabilei Rusii este aproape ruptă în bucăți ; sulul gigantic al milioanei de soldați ruși care, desfășurându-se, trebuia să acopere toată suprafața Austro-Ungariei și Germaniei — turtind pe nemți, așa precum pompa de compresie comprimă gazele, este atât de spintecat, că el nu poate acoperi nici măcar Curlanda, Polonia și Galiția !

Germanii, cu o parte a armătelor ce au pe teatrul de operațiuni din apus, *au imobilizat întreaga oștire franceză*, aliată cu forțele anglo-belgiene, *într'o luptă de tranșee istovitoare*, și continuă a deține partea industrială cea mai bogată a Franței ; iar pe teatrul de operațiuni din răsărit, în unire cu austro-ungurii, *îndoesc tot mai mult capetele frontului imens pentru a frânge mijlocul* (pe cursul apei Vistula), pulverizând oștile țarului, ocupând în mod temeinic cea mai bună și bogată parte a Poloniei rusești, parte din Curlanda și recucerind Galiția și Bucovina.

Luptele din Galipoli pentru pătrunderea strâmtorilor, pentru aprovizionarea rușilor cu munițiuni și a aliaților anglo-francezi cu grâne și petrol, după jertfe imense, după pierderi simțitoare de tot felul, s'au transformat în lupte de tranșee, amenințând cu o lungă durată, cu eternizarea fără rezultat.

În această teribilă situațiune, așa de gravă pentru ruși (și cu atât mai folositoare civilizațiunii europene și însăș poporului rus, oprimat de absolutism), care sunt indicațiunile naționaliștilor și cum servește presa lor opinia țării ?

Naționaliștii — printre care fără îndoială unii sunt oameni cinștiți, valoroși, capabili, alții aparțin neamului nostru din Transilvania și durerea lor trebuie s'o respectăm, precum trebuie să admirăm simțământul lor neșters al unității naționale — nu au decât o singură

ținută : să cădem la învoială cu rușii, să împreunărm armele noastre cu ale lor, să declarăm război austro-germanilor și să ne luptăm pentru o biruință sigură (?) care ne va aduce împlinirea idealului, adică unirea noastră cu românii din toată Transilvania până la Tisa și Carpații nordici și cu românii din Bucovina !

Dorința lor nu poate fi, însă, hotărâtoare, căci nici șefii civili nici șefii militari, autorizați și cu răspundere, nu pot să asvâtle în focul mistuitor forțele noastre militare, atunci când ofensiva rusească este zdrobită, când defensiva lor chiar este compromisă, când rușii în loc să rupă rândurile inamicilor, rup rândurile lor și o rup de fugă; atunci când armatele austro-germane înaintează victorioase înăuntrul Rusiei, păstrând mereu o superioritate militară compactă pe toate liniile de luptă.

Bunul simț elementar spune că priceperea ofițerilor noștri instruiți și bravura întregii armate române nu sunt în stare să domine un câmp de bătae, unde se încerează milioane cu milioane de soldați luptători a unor țări mari cu mijloace financiare și cu industrii proprii, de o putere inaccessibilă micilor state,

Cade la mintea omului că ar fi o curată nebunie, o crimă mizerabilă și revoltătoare hotărârea intrării în acțiune a României, în mijlocul ofensivei energice, irezistibile, victorioase a germanilor, spre a determina, de o parte, un nou front al Carpaților care să fie teatrul unor lupte nimicitoare pentru noi, (precum a fost pentru ruși) și de altă parte spre a ne risca toată puterea militară în ajutorul oștirii rusești, dezorganizată și compromisă, mai având în acelaș timp periclitat frontul din scate prin ofensiva bulgărească în Dobrogea.

Strămtorile din Marmara închise ; navigația pe Dunăre paralizată ; tranzitul prin Bulgaria suprimat : fruntaria Moldovei deschisă prin Bucovina și oferind o cale așa de prielnică pentru o invazie austro-germană, înainte de mobilizarea noastră, amenințând să întoarcă frontul nostru dela Carpați !

Și naționaliștii, totuși, trâmbeiază intrarea în acțiune, o reclamă imperios, și se agită cumplit.

Presa lor prosternată în adorațiunea idealului noțional și confundată în admirațiunea puterii rusești ca mântuitoare (!?) a neamului românesc, înveninează tonul discuțiunii, și în mod surprinzător de îndrăzneț, calomniează acțiunea de stat a primului ministru, ascunde sau caută să ascundă adevărul situațiunii militare !

— Or, în momentele de față de un realism intens și neînduplecat, când evenimentele au confirmat judecata unui suveran serios și de o înaltă capacitate politică de guvernământ (Regele Carol I pe care toți îl proclamă mare, fără ași da imediat seamă că acest titlu impune respectul gândirei și cuvântului său); toți câți au împărtășit sfatul înțelept al marelui rege sau acei cari, prin studiu atent al istoriei și prin cercetarea adâncă a consecințelor vitioare ale prezentei noastre acțiuni de stat, am pătruns înțelesul situațiunii, adresăm țării cuvinte de un caracter profetic, pentru determinarea politicei românești:

— Acum că rușii sunt strașnic bătuți, că armatele lor disciplinate nu mai pot fi înlocuite decât prin gloate numeroase, că germanii

și aliații lor posedă o situație incontestabil precumpănitoare, dovada certă este făcută că Rusia este numai o imensitate haotică, neorganizată, necivilizată, pe când lumea germană formează un stat de o vastă putere și activitate, reprezintă un popor mare și foarte civilizat, înaintând cu pași solid înfiți pe drumul desvoltării lor enorme.

Realizarea idealului național în Transilvania prin cucerirea ei contra austro-germanilor, cu ajutorul rușilor, este grozav de îndoelnică în prezent, tocmai din cauza slăbiciunii militare și sociale a Rusiei, sau în orice caz profund vătămătoare pentru viitorul politice noastre de Stat, din cauza mărire nesfârșite a marelui stat slav absolutist, despotice, imperialist, cuceritor și lipsit de influență civilizatoare¹⁾.

Toți românii suntem la un gând pentru întregirea neamului cu recăstigare provinciiilor răpitate și a provinciei care a fost leagănul strămoșilor naționalității noastre. Inșă mulți au pornit dela încrederea că, astăzi, a sosit momentul Transilvaniei, pentrucă Austro-Ungaria este condamnată să fie desființată și desfăcută în părți, părți după naționalitățile ce o compun.

Dar Austro-Ungaria nu se apropie câtuș de puțin de disoluție; naționalitățile ce o compun luptă cot la cot pentru sprijinul monarhiei, în ceasul cel mai critic și mai solemn, iar victoriile extrem de importante ale austro-germanilor contra rușilor, înlătură cu totul eventualitatea desmembrării imperiului prin soarta armelor.

România nu are forța preponderantă ca să determine ea acel considerabil rezultat istorico-politic; dar este în măsură ca să urmărească îndeplinirea celuilalt deziderat al idealului național, și anume redobândirea Basarabiei dela ruși și recăpătarea Bucovinei prin înțelegere austro-germano-română.

România are un tratat de alianță cu puterile centrale. Ea nu l'a încheiat cu superficialitate și fără a cumpăni interesele superioare de stat. România poate, astfel, condiționa intrarea ei în acțiune contra rușilor de primirea a patru puncte cardinale:

- a) Autonomia drepturilor românilor de peste munți;
- b) Restituirea Bucovinei;
- c) Ocuparea Basarabiei pe toată fruntaria Nistrului până la mare;
- d) O legătură ofensivă și defensivă cu Puterile centrale pentru garantarea ocupațiunei.

— Autonomia drepturilor naționale, cu orice modalitate, care să asigure dezvoltarea poporului în limba, cugetul și credința lui românească. — nu este o condițiune grea, întrucât reforme politice și culturale în folosul naționalităților tot se vor acorda, după război și victorie, ca o recompensă a spiritului de jertfă și a patriotismului, și spre a cimenta o solidaritate suiletească trainică între popoarele statului dualist.

— Pactul alianței austro-germane va contribui cu putere a obține, în interesul politice puterilor centrale, recunoașterea formală și internațională a situațiunei românilor transilvăneni.

1) A vedea broșura ce am publicat sub titlul «Politica externă a României și atitudinea ei în conflictul european».

Transilvănenii și ceilalți români cari au probat o vitalitate și o energie de rasă admirabilă în curs de peste omie de ani — cu toată opresiunea din ce în ce mai brutală a maghiarilor trufași și violenți — vor rămâne și de aci înainte în picioare, bucurându-se de armonia graiului românesc, de respectul datinelor și credințelor strămoșești, de libertatea politică și de triumful justiției, în vecinătatea imediată a regelui român, împuternicit și mărit cu Basarabia și Bucovina.

— Restituirea Bucovinei va fi o condițiune de stabilit fără mari greutăți, de vreme ce va însemna prețul unei cooperări prezente și viitoare cu puterile centrale, va reprezenta ajutorul militar destul de prețios al României, și se va acorda în ordinea de idei în care Austro-Ungaria a manifestat intențiunea cesiunilor teritoriale, când trăta cu Italia.

-- Ocuparea Basarabiei, firește, nu se va realiza fără război și sacrificiu, *cum nu s'ar putea obține altfel nici Transilvania.*

Dar cât de incomparabil mai ușor are să fie războiul pentru Basarabia! Cucerirea Transilvaniei ar cere războiul groaznic de munți, ofensiva periculoasă prin Carpați, lupta unei mici armate contra unor forțe gigantice victorioase, deținând supremația militară în Europa, și în cooperare cu armatele ruse decimate tocmai pe frontul Carpaților, zdrobite pe liniile Dunajului, Sanului, Nistrului, etc., împinse mereu înapoi, descurajate, dezorganizate!

Pe când cucerirea Basarabiei reclamă numai trecerea Prutului, în latură strânsă cu austro-germania din Bucovina, degajând astfel aproape cu totul flancul stâng al armatelor aliate din nordul Galiției, din sud estul Poloniei rusești și permițând germanilor a respinge definitiv pe ruși dincolo de Vistula, *cheia întregii campanii contra rușilor.*

În viitor ostilitatea și dușmănia rusă vor fi mari și amenințătoare pentru noi — nu încapе îndoială — dar în *alianța* noastră cu Puterile centrale va exista tăria pozițiunei noastre — *alianță* cu caracter de trăinicie, din pricina rivalității considerabile germano-rusă și din pricina supremului interes al Germaniei de a se sprijini pe noi pentru asigurarea, contra Rusiei și Angliei, a drumului ei prin Peninsula Balcanică și Constantinopol spre Așia Mică până la Golfu Persic.

— De altfel între ostilitatea austro-germanilor și ostilitatea rusească, avem a ne îngriji mai puțin de aceasta din urmă, căci războiul a învederat puterea covârșitoare a germanilor și slăbiciunea colosului față de statul cel mai bine organizat și preparat din lume!

Un baraj de mine și submarine va fi totdeauna suficient să protegiască portul Constanța.

Să pregătim, dar, terenul diplomatic al înțelegerii cu Puterile centrale prin intermediul Germaniei, care ne-a fost mereu favorabilă și utilă în creșterea activității noastre și să intrăm în acțiune contra rușilor, în vederea atingerii idealului politic cel mai legitim pentru noi.

— Iată în câteva cuvinte teza și justificarea tezei, îmbrățișată de un om politic superior de talia și autoritatea morală a d lui P. P.

Carb, și de atâția alți partizani ai întregirei țării cu provinciile răpitate prin forță, viclenie și nedreptate strigătoare.

— Ei bine, fără răsufare, cu spumă turbată la gură și o mânie haină în ochi, partizanii naționaliști se năpustesc asupra acestor români, invectivând și ripostând:

Nu vrem Basarabia, căci va fi o Alsacie-Lorenă pentru Rusia (parcă Transilvania ar fi altceva pentru Ungaria!), ca și când Basarabia nu este trup din trupul sfânt al Moldovei.

Nu vrem să luptăm contra rușilor, ci contra nemților. — Vrem și ne trebuie cu orice preț Transilvania și Banatul, pentru a nu pierde elementul românesc cel mai viguros!

Putem sau nu putem învinge, putem sau nu putem dobândi ținuturile locuite de români, *putem pune în pericol de existență statul român*, ne este *indiferent*: noi nu ne preocupăm decât de lupta aprigă pentru ideal! Noi vrem Transilvania și pe toți românii de dincolo de munți!

— Să vedem, însă, cum socotește opinia publică a țărilor din Împărită Ințelegere problema naționalității noastre, pentru care naționaliștii noștri se bat cu pumnii în piept?

Lăsând la o parte opinia izolată a unor gazete italiene, care ne acuză că suntem levantini și că urmărim o afacere de negustorie (*Italia după zece luni — de tratative simultanee pentru compensațiuni, oferte, lichidări, realizări, etc., acuzându-ne de mercantilism politic!* — câtă defo mare de judecată în această nebunie generală a războiului).

Menționând, în treacăt, insinuările presei rusești, *aroganța tonului rusesc* în împrejurări atât de critice chiar pentru marea împărăție, și disprețul fățiș al Rusiei pentru principiul naționalității — cum ne dovedește *afirmarea voinței rusești de a soroti pierdută pentru noi Basarabi*, în loc de a o retroceda României și a cimentă o legătură calduroasă a inimilor românești de inimele rusești — *să cercetăm părerile Franței idealiste* și apărătoare a drepturilor popoarelor, și să vedem cum se armonizează ele cu ideile naționaliștilor.

In No, 19867, din 1 Junie 1915, ziarul *Le Temps* din Paris, într'un articol de fond intitulat «*Civilisation et oppression*», vorbind de participarea Italiei în războiul liberării popoarelor și apostrofând manifestului împăratului Francisc-Iosef către popoarele monarhiei, în ajunul conflictului italo austriac, spune textual: ...El se adresează cu o rară inconștiență popoarelor sale, adică la 10 milioane de cehi, reclamând îndepedența lor națională disprețuită, la 8 milioane sârbi cari gem sub un jug nesuferit, la 4 milioane de ruteni, la 500.000 (*cinci sute de mii*) de români nerăbdători de a se unii cu frații lor, etc.

Cinci sute de mii de români! Unde? In Transilvania, Maramuș, Crișania, Banat, atâția români uumai? Să fie vorba de cei din Bucovina? atunci de ceilalți nu mai este vorba?

Cum, sârbi 8 milioane, ruteni 4 milioane și *români abia 500.000?*

Care vrea să zică urmează că românii trebuie să aibe pretențiuni foarte mici în raport cu populația românească, deci teritoriile ce locuiesc sunt puțin întinse (probabil Maramureșul și nordul Bucovinei date pe mâinile rușilor, Banatul pentru Serbia, regiuni însemnate din Transilvania pentru unguri, etc.). Instristătoare constatare!

Eroare de tipar sau inadvertență? Nu, părerile istoricilor și politicilor francezi în privința Austro-Ungariei sunt documentate.

Nu mă voi referi la presa franceză, *pe vremuri așa de favorabilă ungurilor*, încât era o afirmațiune curentă la noi despre sacrificiile bănești importante făcute de maghiari *pentru a capta opinia* cercurilor franceze în favorul lor.

Voi cita o carte serioasă, apărută înaintea războiului balcanic, volumul intitulat: „Questions d'Autriche-Hongrie et question d'Orient de René Henry”, cu o prefață de *Anatole Leroy-Beaulieu*, membru al institutului din Franța.

Prefața, opera unui scriitor distins și cu multă autoritate, *pleddează pentru menținerea unei Austro-Ungarii, de a cărei soartă ar fi legat viitorul națiunilor balcanice, zicând că, deși Austro-Ungaria este formată din naționalități diferite, dar ele sunt atât de amestecate și amalgamate că este foarte greu să le separe, și astfel dacă monarhia dualistă s'ar prăvăli nu va fi cu puțință să se formeze state omogene, așa în cât ruina monarhiei eterogene — ce pare o negațiune a dreptului de naționalitate — ar fi o pierdere pentru dreptul popoarelor... Pentru Europa și pentru Franța în particular, împărțirea sau disoluțiunea Austro-Ungariei ar fi un eveniment mai grav decât toate revoluțiunile teritoriale din ultimele două secole...¹⁾*

În corpul volumului, astfel prefațat de A. Leroy Beaulieu, sub capitolul «*La théorie de la dislocation*» și paragraful II *L'antithèse* autorul scrie: «*Dară alte națiuni mi-au părut, cuprinzând elemente separatiste: românii și italienii. Românii din Austro-Ungaria sunt o națiune fără drepturi istorice serioase. Cei mai mulți ocupă teritoriul vîgurosului regat al Ungariei și energia națiune maghiară are un interes primordial să-i mențină sub stăpânirea sa.*

„O oarecare agitație s'a făcut în Transilvania de o Ligă din București și românii, de câtăva vreme, fac mari sforțări naționale; dar în toate aceste manifestațiuni publice, românii nu s'au adresat fraților din regat dar Habsburgului, pe care îl consideră ca împărat al lor. Din acest punct de vedere ei sunt schwarzgelb (negru galben).. *Pericolul român nu există*” — „Ab uno disce omnes”!

La așa importanță reduc cercurile autorizate din opinia franceză dreptul națiunii române din Ungaria, încât «*fără drepturi istorice, români, destinați stăpânirii maghiare, nu prezintă pericol în opera de dislocare a monarhiei*», (*deci cu alte vorbe ei n'ar fi în număr care să fie socotit ca ceva serios!*)

— Ar trebui ca mulți să scuture apatia judecăței și să se oste-

1) Opera, să nu se uite, este premiată de Academia franceză.

nească a-și da seamă de gravitatea nespusă ce prezintă pentru noi hotărîrea Franței și a Angliei de a ne sili să *ne înțelegem cu rușii*: procedeu comod pentru aceștia așa de bine informați de către francezi despre populația română din Transilvania!

Hotărîrea Franței și a Angliei este o dovadă mai mult că, în concertul marilor puteri apusene, orientul european este acordat supremației rusești, care știm ce prețuește pentru popoarele mici!

— De aceea o datorie supremă către patrie, a tuturilor românilor și a naționaliștilor care sunt mai întâi români, ne impune ca, înainte de a face apel la sentimentalismul ușor, să facem apel la judecata sănătoasă a lucrurilor, la despicarea și respicarea realității, pentru ca să fim bine în stare de a aprecia adevăratul interes al României și al românismului.

Dacă sentimentul naționaliștilor rusofili pretinde a fi respectat, trebuie însă cercetat cu lumina reflexiunii; după cum convingerea naționaliștilor antirusofili trebuie cercetată cu aceeași lumină.

Și mai trebuie respectată și conștiința patriotică a primului ministru al țării, care a revelat rare capacități de om politic, de om de stat, de conducător de oameni.

— Prin noi, prin energiile noastre întrunite, privind fără încetare interesele superioare de stat, sustrăgându-ne beției declamatorie, să pășim la rezolvarea unei probleme înalte și dificile, fără a ne sminti bunul simț și a pierde din vedere opera de pătrundere a tainilor viitorului!

6 Iunie 1915.

INTERESELE ROMÂNIEI ȘI RĂZBOINICII EȘIȚI DIN FIRE

I

Așteptam cu interes să văd manifestarea *Soborului național* convocat cu sunete de goarnă, anunțat prin manifeste cu litere roșii, *de sânge*; și iată constatările penibile care apar după ținerea soborului:

1) Faptul netăgăduit, afirmat de gazeta guvernamentală cu răspundere «*Viitorul*» că *publicul nu a răspuns în număr suficient la chemarea făcută și că întrunirea nu s'u putut începe de cât mult mai târziu după ora anunțată*, deși au luat parte și delegați ai diferitelor societăți naționaliste din țară!

Această constatare este semnul vădit al convingerei publicului imparțial că *mișcarea* condusă de șefii politicieni, *este lipsită de sinceritate și de seriozitate*.

2) Faptul și mai netăgăduit că din pretinsul *sobor național* uu face parte nici o *Ligă sau Legiune basarabeană* de oarece nu este chemată, *ba chiar înlăturată*.

Această constatare dureroasă va rămâne ca o aspră condamnățiune a tuturilor vremurilor contra naționaliștilor politicieni.

3) Simțimântul adânc că toate discursurile rostite sunt de o ne-mai pomenită goliciune declamatorie, cu tot talentul oratoric a d-lui *T. Ionescu* și cu tot talentul literar, al d-lui *Delavrancea*; că acțiunea c pilor mișcării s'a transformat într'o tendință răutăcioasă de politică internă, cu scop de *a atinge prestigiul Suveranului și de lovi în puterea solidă a guvernului*, prezidat de un om serios și la înălțimea împrejurărilor actuale așa de grave.

— Primele două constatări sunt prin ele însăși elocvente. Pentru a treia constatare este nevoie de ceva discuțiune.

Din vrăful declamațiunilor de tot soiul ale patrioților exciusiviști și din declarațiunile chibzuite, făcute de abilul conducător politic ce este d. T. Ionescu, iată spicuite și analizate care ar fi motivele *imperioase* ale intrării noastre în acțiune.

A

«*Trebuie să împiedecăm pe unguri să nimicească floarea tinerimei românești, băgând-o în foc pentru ei, și silind o să lupte contra idealului național*».

Războiul s'a început, anul trecut, pe frontul oriental între armatele austro-ungare și rusești, și în primele rânduri au intrat în luptă românii de dincolo, bravi, căzând și pierind cu eroism!

Dar, în ziua de 21 Iulie 1914, când s'a întrunit la Sinaia, sub președinția regelui Carol I, consiliul de coroană, toată lumea știa că ungurii, în războiul ce se începuse, duc regimentele românești în primele linii de bătae. Pentru ce, însă d. *Tache Ionescu* împreună cu ceilalți naționaliști, au adoptat în acel consiliu, principiul neutralității armate și al neinterferenței ?

Atitudinea pasivității coprindea în sine *renunțarea la toți acei români*, care firește riscau viața lor în duelul cu uriașul număr al soldaților ruși.

Este oare admisibil că d. *Take Ionescu*, împreună cu ceilalți, n'au presimțit *atunci* această urmare fatală a războiului purtat de unguri, la granița unei Români, de care vecinii transcarpatini aveau cuvânt să fie îngrijați ?

Nu ; este imposibil a presupune ipoteza unei asemenea nesimțiri ; și în orice caz s'ar întoarce contra naționaliștilor, cumplit de biciuitoare, întrebarea : pentru ce d. *Take Ionescu* împreună cu ceilalți au îmbrățișat cu unanimitate neutralitatea ; cu alte cuvinte pentru ce au părăsit viețile ostașilor români din armatele austro ungare și astăzi tot d-lor deplâng soarta lor ?

Românii din Basarabia au fost luați de armatele rusești ca să lupte în Bucovina, în Galția, în Polonia. Câți din ei n'or fi murit, luptând contra românilor din Austro-Ungaria? *Si în care scop s'au dus la moarte românii basarabeni?* Ce ideal național, ce iubire de patrie le-a înarmat brațul ?

Ei, *sărmanii*, au luptat numai pentru *victoria rusească*, adică pentru *mărirea pericolului imperialismului slav*, pentru *adâncirea mormântului Basarabiei*, pentru *sugrumarea viitorului statului român, centru al românismului!*

S'a scurs din ochii naționaliștilor o lacrimă, o picătură de lacrimă? Eșit-a din inima lor, pentru moldovenii basarabeni, un cuvânt de alinare, o fărâmă de înduioșare?...

Brutalizată, oprimată, chinuită, însângerată, românimea de dincolo de Carpați, avea, totuși, de ce să lupte ; avea să lupte pentru afirmarea, păstrarea și consolidarea unei naționalități trează de peste 1000 de ani, viguroasă, vorbind graiul românesc, citind gazete românești, ascultând predică românească, având deputați români în parlament, posedând o vie cultură românească, sorbind cu nesațiu *operile românești* ale poeților și prozatorilor ardeleni.

Pe când românimea de peste Prut, cufundată în tăcere și uitare, *cu sufletul sterilizat* de orice avânt românesc prin metoda teroristă a regimului absolutist, n'avea să se lupte decât pentru *triumful dominațiunii* care îi *stârpește*, decât pentru *întărirea* Guberniei oprimate din Basarabia !

— În cuget curat adevărul neprihănit sună altfel de cum îl strigă naționaliștii ! Nici un moment nu este imperioasă pentru noi *lupta alături* de ruși, alături de imperiul țarist, de panslavismul cu-

ceritor, de imensitatea incultă și mai ales contra germanilor civilizați și culți, după urma cărora am avut foloase incalculabile în organizarea și dezvoltarea statului român !

B

«Imperialismul german care a violat neutralitatea Belgiei, care tinde la dominațiunea și aservirea universală, trebuie combătut în interesul general omenesc și în interesul românismului : tema d-lui Take Ionescu.

Cițitorii cunosc acum *) citațiunile din operele franceze, premiate de Academia franceză, în care se face observațiunea că există în lume și pe aceeaș treaptă un imperialism al statelor mari : imperialismul britanic (englez), imperialismul german, imperialismul rusesc, imperialismul american, imperialismul japonez. care toate tind la egemonie și supremație ; că, în special, imperialismul german este de esență economică. bazat pe o dezvoltare industrială și comercială unică în lume, reclamând cu necesitate ineluctabilă expansiunea colonială și deșeuuri coloniale ; că ideea imperialistă germană este fiica naturală a evoluțiunei economice și a expansiunei pacifice (cuvintele proprii din volumul lui M. Lair premiat de Academia franceză) ; pe când imperialismul panslavist al forței militare rusești și al statului amorf, neorganizat, necivilizat, constituie o amenințare directă contra libertății politice a țărilor și contra civilizațiunei democratice europenești.

— Pentru istoricii serioși, pentru oamenii de știință, pentru observatorii culți și bine informați, chestiunea nu suferă discuțiune, — bine înțeles nu ne referim la actuala judecată subiectivă a reprezentanților țărilor beligerante, fiindcă ura și pasiunea, deslănțuite de urmările firești ale teribilului măcel, le suprimă după legile firei omenesti imparțialitatea și criteriul lor obiectiv.

Frazele sfiorătoare întrebunțate de d. Take Ionescu nu pot să aibă altă valoare decât aceea pe care o au declarațiunile politice ale unui șef de opoziție, fără răspunderea situațiunei !

Insuș d. Take Ionescu nu și va închipui, cu seriozitate, că se vor găsi mulți naivi să creadă că, de ar fi fost d-sa la guvern în actualele împrejurări, și-ar fi permis să manifeste o iotă din credințele sale sau să lanseze una din invectivele debitate de d-sa până astăzi !

Căci, altminteri, sau am fi fost siliți să intrăm imediat în acțiune din toamna trecută — și rezultatele războiului de acum, examinate la lumina faptelor reale petrecute. văd-se dezasărul complet în care am fi căzut ! — sau șeful guvernului ar fi debarcat din corabia guvernamentală pe d. T. Ionescu, așa după cum d. Ionescu a silit pe d. Filipescu să debarcheze, pe timpul conflictului cu Bul-

*) A se vedea capitolul I «Războiul și cultura modernă».

garia, și s'ar fi satisfăcut adevăratele interese ale României. În direcția posibilităților, și fără concursul d-lui Ionescu, precum guvernul *Maiorescu*, a satisfăcut în mod splendid aceste interese, în direcția posibilităților, fără concursul d-lui Filipescu, care svârlea cu piciorul în tolba caracaleanului cusută cu petecul *Silistrei*, pe când d. *T. Maiorescu*, știind a se folosi de momente, pregătea congresul dela București, atât de înălțător pentru prestigiul țării!

II

— *Violațiunea neutralității belgiene nu aparține definitiv judecării prezentului.* Cestiunea cuprinde mai mult decât simplitatea aparenței. *Romanii* sunt autorii *maximei de drept public* „salus populi (rei publicae) suprema lex esto“ care se traduce în limbajul juridic astfel: *«Toate legile particulare trebuiesc înfrânte când este vorba de a salva patria»*. Cu această maximă, între altele, *poporul Roman a cucerit* cu armele lumea veche, și istoria întreagă vorbește cu mândrie de *poporul roman*.

Un șef al galilor (strămoșii direcției francezilor), anume *Brennus* a pronunțat *famosul cuvânt* pe care toate imperiile și statele militare l-au pus în aplicare *«Dreptatea o port eu, în vârful săbiei mele. Lumea este a celui mai brav»*.

Cu sțada mânăită de geniul său extraordinar *Napoleon Bonaparte*, ducând sămânța principiilor revoluționare afirmate de civilizația franceză, a trecut peste hotare, a călcat în picioare țări și state, a supus și cucerit popoare!

Aceste reamintiri nu ținesc la nici o justificare teoretică a arbitrariului, a violenței, a ruperei tractatelor; ele trebuiesc numai să servească la o justă apreclare istorică și sunt menite a desmetici vorbăria uitucă sau ignorantă.

Intre particulari și pentru rezolvarea conflictelor de interese un principiu fundamental de drept pozitiv cere ca justiția să fie împărțită de judecători, iar nu să fie căpătată prin forța particulară a fiecăruia. Intre națiuni principiul este contrar: *forța decide, adică soarta armatelor*, de aceea armata este în toate țările, chiar astăzi, o instituție națională.

Germania, aflându-se într'o situațiune inextricabilă, cum am demonstrat în precedentul studiu ce am publicat ¹⁾, a declarat formal războiul (*pe care în mod virtual Rusia l'a determinat prin atitudinea ei în Balcani și prin mobilizarea armatelor sale în timpul tratativelor preliminare de conciliațiune*) și a violat neutralitatea Belgiei, după ce mai întâi însă a prevenit suveranitatea politică a statului belgian, s'a angajat a respecta integritatea teritorială și a repara toate daunele cășunate printrăcercarea trupelor sale.

Că Belgia — fie că era sau nu angajată prin tractat secret cu Anglia și fie că simțea or nu o simpatie pentru Franța — s'a împo-

1) Vezi broșura *«Politica externă a României și atitudinea Români în Conflictul european»*.

trivrit cu mare curaj, făcând un gest pe care istoria îl va menționa cu favoare, o recunosc fără înconjur; dar sunt mâhnit să văd că poate, tocmai grație unui gest legendar, un stat mic și cu o admirabilă civilizație a fost doborât de cruda realitate a lucrurilor.

Însă numai cu atât problema nu este întreagă; ea are felurite aspecte.

Trei puncte de vedere foarte caracteristice sunt de natură a cămpăni valoarea absolută a criticei violente adusă Germaniei, că a nesocotit un tratat diplomatic și a călcat teritoriul neutru al Belgiei:

1. Belgia, potrivit dreptului internațional european, este un stat *supus* neutralității perpetuă (deci în posesiunea unei suveranități micșorată). În schimb se bucură, *pe de o parte*, de folosul unei păci nesfârșite pe timpul stărei de pace a celorlalte state, și de aceea este *lipsită de libertatea opțiunii* între situația de neutru și aceea de beligerant pe timpul stărei de război între celelalte state, și n'are voie de a lua vre un fel de angajament, de *amestec direct sau indirect* într'un război străin. *Pe de altă parte* se bucură de dreptul de a-și apăra *integritatea* teritoriului său.

Neutralitatea perpetuă a Belgiei a fost proclamată, în 1831, prin tratatul dela Londra semnat de Anglia, Austria, Franța, Prusia și Rusia și *impusă* cu o condiție de existență.

Această neutralitate, ca și cea a Elveției proclamată la 1815, în congresul dela Viena, a fost adoptată ca o cheazășje *contra invaziunilor franceze*, des repetate, mai cu seamă în timpul imperiului napoleonian: lucrul este recunoscut chiar de autorii francezi.

În 1870 Anglia, preocupată de cestiune, semnează atât cu Prusia cât și cu Franța tractate separate, în virtutea cărora, în caz de violare a neutralității belgiene de către unul din beligeranți, își rezerva dreptul să se concerteze cu celălalt pentru a impune respectul neutralității.

— Motivele mărturisite de doctrina franceză, ce au dictat atitudinea Engliterii la 1870, se întemeiază pur și simplu *pe interese engleze particulare*, (a vedea *Franck-Brentano*, citat în opera cunoscută a lui *H. Bonfils* și intitulată „Manual de drept intern. pub.” — 1912).

Dar aceste două din urmă înțelegeri nu priveau direct interesele Belgiei, și este de principiu, netăgăduit în drept, că *neutralitatea nu poate fi impusă* unui stat, fără consimțământul său expres și participarea sa la înțelegere.

În 1831 când Prusia a garantat neutralitatea perpetuă a Belgiei, acea putere era în alianță cu Englitera și Rusia, și împreună luau măsuri sub impresiunea celor întâmplate în războaiele lui Napoleon cel Mare.

La 1870 Prusia, ajutată de toate statele germane, intră în luptă *numai* cu Franța, având o situațiune strategică suficientă, și, de nevoie, se înțelege cu Anglia, pentru a-i câștiga neamestecul ei.

Însă, dela încheierea pactului Triplei-Înțelegeri, dela data încercuirii Germaniei între forțele colosale rusești, englezești și franțuzești, situațiunea imperiului german se afla în fața pericolului marilor ciocniri. În plus de când Rusia, în unire cu Franța și cu Englitera, proiecta

tează și înfăptuește alianța balcanică contra Turciei și aruncă statele balcanice în războiul de desmembrarea imperiului turc, *pentru a tăia drumul germanilor prin Constantinopol în Asia spre golful Persic*, Germania simțea încă mai puternic încercuirea sa, năzuința adversarilor de a-i opri expansiunea colonială, și de a-i suprima mijlocul de a dobândi debușeuri de desfacere, pentru imensa producțiune a industriei sale.

În fine, când politica rusească în Balcani, după congresul de la București, împinge Serbia către idealul național pansărb în Bosnia, Herțegovina, Dalmația, spre a întemeia un mare stat slav la Adriatică, avangarda a colosului rus; și când se descoperă planul desmembrării monarhiei dualiste pentru a izola complet Germania, evident, în acel moment, Germania a privit situația cu cea mai mare îngrijorare, astfel că la izbucnirea războiului, pe care ea l'a declarat când devenise inevitabil, cestiunea luptei de *victorie* era *capitală* pentru ea, fiind vorba de puterea și de existența însăși a marelui stat.

Numai într'o asemenea gravă situație Germania, având de luptat pe două fronturi colosale (cu rușii și francezii); cunoscând dificultățile ofensivei repezi pe linia Verdun—Belfort, tocmai când ofensiva și lupta pe teritoriul străin îi erau absolut indispensabile; știind legăturile strânse ale Engliterei cu Franța și cu Rusia, precum și interesul egoist al rivalei sale de a o vedea învinsă¹⁾, numai atunci și-a asumat pretențiunea, totdeauna blamabilă, de a nu respecta obligațiunea luată, prețind că cuvântul dat de *regatul Prusiei*, în anumite circumstanțe istorice, trebuie suprimat în fața necesității inexorabile a patriei germane întregi.

Poate că Belgia, (zic *poate*, fiindcă abia mai târziu documentele istorice²⁾ vor fi în stare să verifice faptele), dornică în suflet să contribuie la apărarea Franței amenințată, nu regreta să aibă ocaziunea de a părăsi rolul de neutru, pentru a se transforma într'un stat beligerant, cu credință că forțele anglo-franceze o vor apăra cu eficacitate³⁾. Dar ceiace nu lasă îndoială este că, dacă Franța, dintr'o necesitate imperioasă și-ar fi călcat pe inimă și ar fi încercat gestul Germaniei, *belgienii și regele Belgiei*, nici odată nu și-ar fi îndeplinit datoria de a *întoarce armele contra Franței*, spre a-și apăra neutralitatea! Acelaș lucru în eventualitatea debarcării trupelor engleze.

Esté destul aceasta pentru a pricepe cât de simplistă și insuficientă apare *condamnațiunea impulsivă*, pronunțată de opinia publică din statele beligerante, *contra atitudinii excepționale a Germaniei*, într'o împrejurare supremă.

D. Take Ionescu și ceilalți nu fac, de altfel, în această privință, decât să repete cu fidelitate rechizitorul părții, ce pretinde a fi jude-

1) Este cunoscută declarația lordului Haldane că Anglia ar fi intrat în luptă, chiar dacă Germania n'ar fi încălcat teritoriul Belgiei.

2) Ele încep să fie denunțate acum și probate.

3) Dreptatea observațiunii făcute aci găsește o confirmare precisă în faptele relatate în broșura «*Neutralité Belge et Neutralité Suisse*» de Ed. Blocher, imprimată în Geneva, 1915.

cător în propria sa cauză; nu fac decât să imite și să copieze ple-
doariile pasionate ale acelei opinii publice, ce este adânc impresio-
nată de războiul năraznic în interiorul țărilor lor.

De altfel, oricât de criticabilă, în drept strict și chiar în judecata
istorică, ar fi considerată violarea neutralității belgiene, nici Rusia,
nici Anglia, nici Franța, nici Italia, nici România nu sunt justificate a
face, din acea violare, contra Germaniei un cap de acuzare mon-
struoasă. Anglia, Franța și Rusia, — care au, subscris convențiunii di-
plomatice și tratate internaționale *garantând integritatea imperiului
otoman* — și-au călcat cuvântul dat și nu numai au ratificat ruperea
pactelor și *atingerea integrității teritoriale a Turciei la 1911—1913*,
dar chiar ele au ridicat în acest scop statele balcanice, și au *contri-
buit din toate puterile* la sfâșierea Turciei.

România, acum doi ani, *din cauza unui interes primordial
de stat*, a înlăturat clauza tratatului din Berlin relativă la granița do-
brogeană, și a intrat în Bulgaria pentru a cuceri cu forța o linie de
fruntarie, absolut indispensabilă siguranței exterioare a statului și poli-
ticei sale de echilibru balcanic.

Reamintirea adevărului pune în evidență o nepotrivire conside-
rabilă ce există între retorica actuală a d-lui *Take Ionescu* și acți-
nea guvernului de la 1912, în care d-sa era un factor important.

Trebue să înțelegem că nu se poate contraria istoria. Ea demon-
strează, poate în chip dureros, că *interesul de stat* conduce politica
statelor; că în afară de acest interes superior, pe care trebue să-l prindă
inteligența oamenilor de stat cu concepțiuni întregi și neșovăelnice, nu
rămâne loc de cât pentru iluziile primejdioase sau pentru activitățile
deșarte.

5—7 Iulie 1915

DEZASTRUL IREMEDIABIL AL RUSIEI

Acest dezastru este plin și el va prăvăli adânc de tot puterea militară și politică a împăratului.

Nu poate fi cap omenesc normal care să nu primească imaginea vie a unui fapt așa de izbitor!

Inamicii pasionați ai germanilor, în ura lor neputincioasă contra evenimentelor, în durerea oarbei lor invidii, în necazul vântat al vanității lor ignorante și dată de gol, încordează totuși fără odihnă presiunea lor contra adevărului și a realității.

Ei par a anunța, după fiecare victorie zguduitoare câștigată de nemți, că anemii creierului și paralizia brațelor Rusiei nu are însemnătate, câtă vreme nu s'au încleștat și picioarele, care pot transporta în fugă trupul ei paralizat spre a nu cădea în mâinile învingătorilor!

De când trăește omenirea în societăți apte pentru înaintare în civilizație, adevărul se luptă crâncen cu răutatea, cu patima, cu prostia, cu interesul; dar el învinge și triumfă până la sfârșit.

Căci cea mai măreață putere este puterea adevărului; și când ese biruitoare, strivește, zdrobește și rămâne neclintită, maiestoașă, dominând forțele rele cari se succed și se răsucesc ca diavoli în infernul lui Dante Aligheri.

— Emile Zola, după războiul dela 1870—71, a scris acea carte senzațională, de o putere descriptivă incomparabilă, intitulată „La débâcle”. Trăind în zilele noastre, dacă n'ar fi avut acel stupid accident de gaz asfixiant, ar fi putut scrie un al doilea volum, tot atât de impresionant, în privința înfrângerii rușilor (*Ladébâcle russe*).

— Ce contrast teribil între semeția dela începutul războiului, între trufașele declarațiuni din manifestul țarului, între pretențiunile îndrăznețe afirmate oficial în prima ședință a Dumei, și situațiunea de azi a Rusiei!

Imensa Rusie, superlativa împărăție, prodigoasa armată anunța că pornește cu scutul ei ortodox ca să doboare pe barbarul inamic al civilizațiunei europenești și al civilizațiunei mondiale.

Un tăvăluc monstru, antideluvian, înspăimântător, înalt dela pământ până la cer, lung dela marginea pământului până aproape de centrul lui, lat dela ocean până la mare, trebuia să se pună în mișcare și în mersul său năprasnic, cu un vuet îngrozitor de stepă, trebuia să macine toate furnicile nemțești cari — mișunând cu milioanele în toate părțile la muncă, tot la muncă și iar la muncă — strică

înceț, încet *casa păianjenului englez*, biciuiește cântecul greerului slav, turbează *veninul lăcustei rusești*.

! Iar acum! tăvălucul gonit în vale după muchele Carpaților și-a îndoit cu totul osia dinainte, i-a sărit șurupurile, și-a găurit îmbrăcăminte de tinichea, lăsând să se vadă că uriașul tăvăluc era de *mucava*.

Prodigioasa armată, nesfârșitele corpuri de armată și nesecele rezerve, căroia le trebuia un front de mii de kilometri, spre a se desfășura și a ataca în formațiuni tactice gigantice, iată-le reduse, strânse între ziduri, împinse, încolțite, înlocuind tactica înaintării cu strategia retragerii, înlocuind asaltul înainte cu ruperea fugii înapoi!

O forță armată reprezentând, pentru un imperiu nemărginit de peste 170.000.000 locuitori, mai mult de 10 milioane de soldați, aproape toți combatanți, adunați din profunzimile unui vast imperiu, protejuiți pe frontul central de puternice linii naturale de apărare și întărite cu o mulțime de cetăți formidabile — după șapte luni de luptă cu un adversar mult inferior numeric, silită la o neîntreruptă retragere prin spargerea fronturilor ei și amenințarea din ce în ce mai iminentă a unei învăluri nimicitoare!

În Aprilie rușii, stăpâni în Galiția, deținând renumita cetate *Przemysl*, rezemându-se pe linia extraordinară a *Nistrului* și pe liniile importante și foarte solide ale *Dunajecului*, *Wislocei* și *Sanului*, având dealungul apelor mari (*Niemenul*, *Narevul*, *Vistula* și *Bug*) o barieră strașnică, asigurându-le spatele și flancul, se avântă în Carpați, la o ofensivă grandioasă, menită să-i aducă în câmpiile ungare de unde să se repeadă la *Pesta* și la *Viena*, și apoi să se unească cu frontul sârbesc și cu frontul italian. pe când armatele din Polonia ar fi pătruns în Silezia pentru a transporta teatrul de operațiuni pe teritoriul german!

După lupte crâncene ce au sleit forțele ruse în înaintarea lor în mase mereu refăcute, spre a atinge culmile munților și trecătoarele ungurești, *austro germanii* pun în executare un plan *măestru* de atac pe flanc și învăluitoare, pentru a tăia spatele rușilor ce asaltau Carpații, și un atac la aripa dreaptă extremă (în Curlandă) spre a neliniști spatele oștirilor din Polonia și a le paraliza în sectorul înțins dintre *Vistula-Bug-Narew-Niemen*.

Dela spargerea frontului rusesc pe linia *Tarnow-Gorlice*, dela fuga dezbrdonată a rușilor din *Carpați* peste *Nistru* și *San*, ei au pierdut: 1) Galiția mai în întregime, 2) Bucovina, 3) Polonia toată, 4) Linia puternică a *Vistulei* cu marile cetăți *Varșovia* și *Ivangorod*, 5) Linia *Narevului* cu cetățile militare *Nowo-Georgiewsk*, *Serok*, *Pultusk*, *Ostrolenka*, *Lomza*, 6) Linia *Niemenului* cu formidabila cetate *Kowno* (ceea ce implică *Vilna* și calea ferată principală *Varșovia-Bielostock* spre *Petrograd*), 7) Linia *Wieprului* cu orașele *Lublin* și *Cholm* (implicând căile ferate principale *Brest-Litovsk-Moscova* și *Lublin-Kiew*). 8) Linia *Bugului* (afară de teritoriul însemnatei cetăți *Brest-Litovsk*, unde va trebui să aibe loc marea luptă de câmp, dacă marele duce *Nicolae* nu va preferi fuga). În fine, rușii au

pierdut aproape toată Curlanda, unde germanii vor pune mâna pe linia Dunei îndreptându-se spre *Riga*,

Când, așa dar, în decurs de trei luni, o armată însemnată și care a arătat (la San, Nistru, pe Bugul inferior, la Sokal și Groubieszow, la Krasnik, în sectorul dintre Narev și Bug, în sectorul Ponievecze din Curlanda, etc.) că posedă mijloace militare importante — se retrage; fuge dinaintea dușmanului, este urmărită și scoasă din pozițiile ei, pierzând prizonieri și material de război *cu ghiotura*.

Când o asemenea armată, după ce a luptat pe un front întins și cu libertatea acțiunii ofensive, este împinsă dela aripi, îngrămadită într'un spațiu foarte restrâns (sectorul Vistula-Narew Bug, și acum în urmă de tot pe Bug sub protecția cetății Brest-Litowsk), având la centru barajul bălților *Pripetului*, iar în sus și în jos, brâul înconjurător al forțelor inamice;

Când, în fine, o asemenea armată este constrânsă de vrășmaș să dea lupta pe terenul ce el alege, atunci când dânsa caută cu orice preț ași sustrage grosul dela o luptă mare — ea este dezorganizată, aproape anihilată.

Un examen cât de mic al hărții pune în relief *situațiunea extrem de gravă* a Rusiei.

Imperiul țarist dă, după acum, impresia lămurită că germanii *l'au apucat cu vigoare de ceafă* și că nu mai poate lupta în arenă cu sorți de izbândă.

Acest adevăr luminos, deși în bună parte recunoscut în cercurile oficiale franco-engleze, este ascuns pentru trebuința cauzei.

Beligeranții, greu încercați prin acest război, caută cu dibăcie să-și mențină moralul ridicat, pentru continuarea unei lupte pe care nu au puterea nici prestigiul să o curme, înlăturând atâtea sacrificii săngeroase și pagube incalculabile!

— Dacă însă sulemeneala adevărului are o explicațiune în țările beligerante, la noi, în România — țara cea mai primejduită în viitor de țaria nemăsurată a imperialismului panslav — tăgăduirea vicleană a realității, dovedește o concepțiune politică mediocră și un dispreț nerușinat pentru opinia publică cu pretențiune democratică.

Ba este ceva mai penibil încă:

Anume oameni politici, anume cercuri publice — într'un amestec de sinceritate și de calcul — au crezut dela început că a sosit momentul întregirii cu Transilvania și Bucovina, din cauza prăbușirii unei Austro-Ungarii neputincioase, prin înfrângerea armatelor austro-germane de către forțele numerice superioare ale Triplei Înțelegeri.

Cu acest crez, fie sub fascinațiunea idealului măreț fie sub imperiul unei sugestii perfide — acei oameni politici și acele cercuri publice s'au aruncat, fără cel mai mic pic de simț al politicei viitorului, în direcțiunea Rusiei, prosternându-se în fața *Colosului* cu puterea amestitoare spre a merge cu dânsul la izbânda fericită.

Numiții și-au angajat cuvântul, prestigiul și situația lor.

Răsturnarea iluziunilor și a calculelor este durerăoasă! Cât trebuie să sufere, cei sinceri și cinștiți!

Însă un lucru devine cu desăvârșire revoltător și netrebnic: anume,

de ce, în fața constatărei pozitive a faptului, că Rusia este imperiul neputincios de a se susține prin forță contra puterii formidabile a Germaniei, civilizată și organizată în statul cel mai solid; de ce, când prin victoria germană asupra Rusiei, se pune în joc, spre binele Europei și al democrației, existența absolutismului țarist și tăria panslavismului cucăritor; când se pune în discuțiune eliberarea provinciilor subjugate de imperiul rus, și supuse regimului desnaționalizării și rusificării. (Polonia, Finlanda, *Basarabia*, etc.); când pentru România se oferă prilejul binecuvântat al intrării în luptă alături de Germania, aliata sa de lungă vreme, pentru *dobândirea Basarabiei* cu litoralul important la Marea Neagră, pentru *obținerea unei autonomii* a drepturilor naționalității române de peste munți, pentru *doborârea forței amenințătoare a panslavismului și a imperialismului militar rus*, cimentându-se în această luptă comună o nouă alianță trainică cu germanii victorioși și puternicii apărători — pentru că personalitățile politice și cercurile publice în cestiune se ridică gălăgioase și declară că nu voesc, în ruptul capului, să meargă contra rușilor, că nu voesc nici măcar o neutralitate binevoitoare în favoarea nemților?

Ce însemnează această simpatie, această dragoste, această iubire *încăpățânată pentru Rusia?*

Pentru ce ură și repulsiune contra germanilor (cu care n'avem nimic de răfuit) pentru ce mânie legitimă numai contra ungarilor, brutali apăsători ai unei naționalități, totuși viguroasă și în picioare, și din contră tragere de inimă așa de fierbinte pentru Rusia și imperiul țarist, călăii moldovenilor basarabeni și *groparii* mormântului Basarabiei?

— Mobilul netrebnic al acestei politici vinovate aparține în special acelei prese, înjugată la carul intereselor rusești, pe care cu o artă superioară ea le anină de interesele românești!

Grație acestui mobil, organele menționatei prese exploatează convingerea, politiceste formată și calculată a unor șefi de aci, mai tari cu inima și cu imaginația decât cu judecata și cu prevederea.

Din păcătoșenia acestui mobil, zierele ce-au datoriat imperioasă și supremă de a informu cu cinste și a lumina cu sinceritate publicul, tănuesc adevărul asupra situațiunei armatelor rusești, sau îl copleșesc sub mormanul știrilor neserioase și articolelor tendențioase, cu menirea de a lovi imaginația cititorilor și de a capta convingerea lor.

Din această cauză citim în acele gazete afirmația că rușii resping atacurile germane, că rușii se retrag victorioși în pozițiuni, de unde vor relua ofensiva prăpăditoare a germanilor, etc. etc.

— Nu, *dezastrul Rusiei este iremediabil*: sufletele tuturilor patrioților serioși să fie liniștite!

ADÂNCIMEA DEZASTRULUI RUSESC

I

La 8 August 1915, ziceam — câteva zile înainte de căderea cetăților *Nowogeorgewsk, Ossowiez, Brest-Litowsk*, și până a nu ajunge germanii aproape de *Riga, Dunabourg, Vilna, Pinsk*, în spre marea liniei a *Niprului*; (unde cred că vor încheia ofensiva formidabilă în interiorul Rusiei, și despre care va pomeni totdeauna istoria militară a războielor glorioase), — ziceam că *dezastrul Rusiei este iremediabil*.

Evenimentele petrecute de atunci: *căderea marilor cetăți Nowogeorgiewsk, Ossowiez, Grodno* cu însemnată pradă de război; *părăsirea grabnică a punctului strategic* deosebit de însemnat *Brest-Litowsk* (care în ochii atâtor militari însemna șurupul enorm al giganticului tăvăluc rus); *înaintarea masivă* a germanilor, la nord, pe linia *Mitau-Vilna* spre *Riga Dunabourg*, la centru pe linia *Bielsotock, Brest-Litowsk, Wladimir-Volynski* și pe linia *Grodno-Wolkowsky-Proujany Drogitchin--Pinsk* spre *Berezina-Minsk Mohilew*, la sud-est pe linia cetăților voliniene *Lutsk, Rowno*, etc. spre *Kiew*, prin lupte provocând mai în toate zilele căderea a 5—10.000 ruși prizonieri în mâinile austro-germanilor; — toate acestea dovedesc că dezastrul iremediabil rusec se întinde tot mai mult, ca un foc imens mistuitor și nimicitor.

Dar notul rescript al Țarului cu luarea comandai supreme a armatei din mâinile marelui duce, în momentul pătrunderii victorioase a armatelor germane în inima Rusiei; *imaginea grozvă a invaziunii sfintei Rusii* pe care cu o nestăpânită emoție Țarul o pune în fața ochilor supușilor săi, arată vasta adâncime în care Rusia se afundă.

Lumea — parte mirată și parte necăjită pe evenimentele care dau pe față ignoranța sau superficialitatea atâtor — se încăpățânează în afirmarea că este imposibil ca *imensa Rusie* să cadă și că trebuie așa teptată *viitoarea mare ofensivă rusă*, care, începând când germanii vor fi istoviți și decimați prin înaintarea lor ofensivă contra rușilor în retragere strategică și pentru contra atac, *va respinge* invazia și va topi armatele austro-germane.

Curioasa judecată! Și cât mai curioasă încă firea oamenilor în anumite împrejurări!

Toate naivitățile, toate încăpățânările, toată strâmbătatea bunului

simț, toată amețeala minții care cuprinde, așa deodată, biate lume, au explicațiune numai în psihologia mulțimei, care face ca oameni, normali la suflet și la inimă, să-și piardă cu totul sărita și să devină unde de unui curent determinat de pasiuni.

Este cunoscută energia pasiunilor și orbirea conștiinței la mulțimea, aprinsă sau întoarsă pe pe dos de o vorbă meșteșugită sau de o imagine înșelătoare!

— Să lăsăm, însă, cestiunea psihologiei mulțimei și să deschidem ușa realității. Doar mai sunt destule persoane cari nu s'au amestecat în mulțime și cari și-au păstrat libertatea gândirei!

Foarte instructivă va fi, sper, în primul rând o reamintire a războiului ruso-japonez din 1904—1905.

Iată privitor la cauzele și rezultatul acestui diferend sângeros, un rezumat impresionant din opera «*La Russie moderne*» de Grigorie Alexinski, fost deputat în Duma rusă¹⁾.

Sub titlul «*La lutte politique*», în capitolul I *Guerre russo-japonaise et crise révolutionnaire* (pag. 203—226), Alexinski se exprimă, cu imparțialitatea unui istoric serios, în modul următor:

a) «Războiul ruso-japonez a fost rezultatul natural și logic al tacticii ofensive a Rusiei în Extremul Orient.

b) «Ultimul pătrar al secolului al XIX-leu a fost o probă necurmată a politicii de cucerire și de invaziune a țarismului în Asia, fiindcă stăpânirea insulei Sakhaline obținută prin constrângerea Japoniei a întărit pofta colosală a guvernului rus, și în acest interval administrația politică rusă s'a ocupat numai de planuri de campanie pentru cucerirea Extremului Orient.

c) «Japonia, în fata activității și amenințării directe din partea Rusiei, obținând sprijinul diplomatic al Angliei, ridică capul și cere Rusiei evacuarea Manciuriei, ce trebuia ocupată numai momentan de Rusia și fiindcă făgăduiala, dată de Țar pentru 8 Octombrie 1903, este călcată în picloare, la 8 Februarie 1904 japonezii atacă escadra rusă din Port-Arthur: astfel se începu unul din cele mai mari războaie din istoria universală.

d) «Pe când în Manciuria și celelalte părți ale Chinei influența și colonizarea japoneză au o bază economică, rolul Rusiei are un caracter pur militar și tonul militar al dominației rusești este simțitor chiar în teritoriile ocupate de o jumătate de secol. Nici o școală, nici o întreprindere comercială, nici o fabrică ci numai cazarma și casa administrației publice: opera rusească!

e) «La 8 Februarie, 12 Aprilie 1904, escadra rusă din Port-Arthur este zdrobită; la 18 Aprilie 1904 generalul japonez Kuroki atacă armata rusă pe râul Jalou, o pune pe fugă și capturează 30 tunuri și 600 prizonieri, și la 28 Mai 1904, lângă Kimchéu, rușii bat în retragere perzând 72 tunuri. La începutul lui Iunie 35.000 ruși se apropie de Port-Arthur pentru a-l despresura, dar după 15 minute de tir

1) Recomand citirea volumului. Un rus instruit și inteligent vorbește cu competență în materie. Câte lucruri necesare și luminoase n'ar afla superficialii noștri!

japonez care scoate din luptă toate tunurile rusești, armata rusă o ia la fugă, și în celelalte părți ale teatrului de luptă se formează un lanț de înfrângeri rusești.

f) „La 11 August 1904 japonezii se apropie de Liaoyang, punctul de centralizare al forțelor rusești; aci armata rusă sub comanda lui Kuropatkine, după ce perde 13.000 oameni, se retrage părăsind munițiuni și proviziuni; după puțin Kuropatkine, reluând ofensiva (după un manifest înсуflăt adresat soldaților), perde 50.600 oameni și 43 tunuri. *Aug. 1905.*

g) „In Ianuarie 1905 Port-Arthur se predă cu întreaga garnizonă: 546 tunuri, și o imensă pradă de război. Către sfârșitul lunei forțe mari rusești atacă pe japonezi la Sandepu, și rușii perd 13.000 oameni. La 14 Februarie 1905 mareșalul Oyama cade pe neașteptate în spatele rușilor la Mukden (principala fortificațiune și centrul forțelor rusești) și silește pe Kuropatkine a primi lupta, în care cu toată opunerea disperată a rușilor, japonezii îi împing cu vigoare până la Teling, unde armata rusă este bătută: campania pe uscat era terminată și pierdută pentru ruși!

h) După distrugerea flotelor rusești la *Tsushima*, în 14 Mai 1905, orice speranță rusă pierе și grație lui *Roosevelt* se încheie la 1904—1905 tractatul de pace dela *Portsmouth*.

i) Deficitul rus în război a fost enorm: 400.000 oameni morți și răniți; 5 miliarde ruble rispite, desorganizarea comerțului exterior, falimentul multor firme comerciale, scăderea multor firme comerciale, scăderea cursului valorilor rusești, etc.

j) Ca o consecință a catastrofei, masele populare, torturate de mizerie, de privațiuni și nenorociri, se revoltă, dându și seama de nenorocirea cauzată și de înșelăciunea poporului prin sistemul minciunii patriotice! (atât de apreciat, din nenorocire, și în România actuală!)

k) Ce a demonstrat sfârșitul acestui război? Mai întâi adevărul neîndoios că, pentru a fi învingător într'un război modern, nu ajung forțele mecanice (armatele), dar că trebuie ca un stat să poseadă o înaltă organizare economică și socială. Campania militară rusă, făcută de un stat cu nivelul economic jos și de către un popor finit în ignoranță, n'a putut să dea un bun element social armatei, așa că eroismul pasiv al soldatului rus n'a fost în stare să reziste energiei active a soldatului japonez. Diferența între regimurile sociale din Rusia și din Japonia s'a răsfriânt și asupra deosebirii ofițerilor cari conduc organizarea și pregătesc realizarea victoriei».

Ce lectură suggestivă și ce minunat deșteaptă ea compreensiunea lucrurilor!

În broșura *«Politica externă a României»* ce am publicat, dezvoltam încă din Septembrie 1914 ideea că *superioritatea politică și militară a Germaniei va face victorios statul cel mai bine organizat din lume».*

Dacă aș fi avut sub ochi cartea lui *Alexinski*, aș fi făcut în broșură, la loc de onoare, mențiune despre opera sa, pentru a lovi atențiunea cititorilor chiar celor mai preveniți și ce nu ar fi putut tă-

gădii conștiință sigură și sinceritatea unui autor rus, fost membru al Dumei.

— Așa dar: sub imboldul veșnicei mentalități a imperialismului rus, cu veșnica osatură a organizației absolutismului și autocratismului moscovit din sânul poporului mongolo-slav, din sânul unui popor în masă, largă ignorant și incult, și sub conducerea deprăntă a unei oligarhii corupte și incapabile, a pornit și în 1904, ca în decursul înfregei istoriei rusești, o acțiune militară cuceritoare contra japonezilor, dar care s'a sfârșit cu un dezastru, la care ducea fatalmente, între altele mai ales starea înapoiată sau profund inferioară a organizării social-economice a statului ruseesc, inerția temperamentului slav pe suprafața celui mai întins imperiu și în mijlocul darurilor și fortelor naturale cele mai bogate.

După abia un an de luptă în care participă aproape un milion și jumătate de ruși și japonezi, aceștia din urmă, înving, măcar că sursă un popor de 45.000.000 oameni față de 150.000.000 ai Rusiei și cu toate că civilizațiunea lor europeană data de vre-o 30 ani numai, adică dela revoluția dela 1868.

Perderea a 500.000 oameni (din cari 100.000 prizonieri) și distrugerea flotei silesc imperiul uriaș ca să renunțe la continuarea războiului și îl împinge la nevoia păcii, prin intermediul *Statelor Unite, puțin dispuse în favoarea Japoniei.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

II.

— Să examinăm acum situația de astăzi pe frontul austro-germano-rus și sa apreciem în totalitate conflictul acesta gigantic, proporțiile lui, rezultatele dobândite pentru soluția decisivă.

Precedentul dezastru militar din Extremul-Orient s'gduise puternic imperiul; masele de lucrători și de țărani muncitori, loviți de mizerie neagră, și păturile liberale, înăbușite de absolutismul terorist, se agită și încep să miște revoluționară.

Grație cazacilor, grație împușcăței teribile a lucrătorilor sub ferestrele de iarnă din Peter-burg, grație arestărilor și deportărilor, guvernul reușește ca să se țină în picioare, dar intră fără răgaz pe calea concesiunilor, spre a stinge de tot furia mulțimilor împresurate de baionete (atunci se decretă: *suprimarea pedepsei corporale la țărani și soldați, anularea datoriei țărănești către tezaurul public, înlăturarea locurilor de reședință pentru jidovi, reșchiderea Dietei finlandeze, cu puțin înainte dizolvată prin forță, chemarea reprezentanților poporului în adunare legislativă cu voce deliberativă etc.*)

Agitațiunile muncitorești și grevele colosale odată astâmpărate, reformele constituționale cu organizarea Dumei produc o liniște internă și reasigură puterea guvernamentală a autocratismului; însă autoritatea și prestigiul țarismului sufereau cumplit de înjosirea înfrângerii din Manciuria.

Din acel moment Rusia, gonită din Asia, își concentrează toate privirile asupra orientului european. Planul strămoșesc al instaurării ru-

șilor la Constantinopol va apare cu o îplăcărută putere de evocațiune și imperalismul panslav se readeșteaptă cu un spirit neînduplecat de cucerire și dominațiune.

Acelui plan și acelui imperalism, servite de sentimentul de rivalitate ostilă al Angliei contra Germaniei, se datorește activitatea diplomatică rusă, care a fost cauza eficientă a ligei balcanice pentru dărâmarea imperiului turcesc, și cauza eficientă a conflictului austro-sârb în vederea dizlocării monarhiei dualiste.

Legătura strânsă dintre politica pan-sârbă contra Austro-Ungariei și politica rusă în orientul balcanic rezultă învederat din mersul evenimentelor.

Rusia nu mai putea avea încredere să realizeze cucerirea Constantinopolului și întrunirea tuturor slavilor sub egida sa, decât prin lovitura dată Austro Ungariei.

Monarhia habsburgică, reușind să spargă uniunea balcanică dintre Bulgaria și Serbia, pune o barieră înaintării balcanicilor la Constantinopol și perspectivei rusești de a pune mâna pe capitala fostului imperiu bizantin: aci stă explicațiunea azmutirii Serbiei contra Austriei. Cea mai mică slăbiciune din partea Austro-Ungariei, în conflictul cu Serbia, echivala cu o scădere a prestigiului ei și ar fi încurajat cerberia destul de mare a politicii pansârbe.

Rusia făcea un calcul diplomatic teribil, și de aceea, după ce înpinsese Serbia contra Austriei, dădu ordinul secret de mobilizare anticipată a armatei sale, ca să afirme intențiunea fermă de a domina conflictul, în care vărâse pe Serbia».

— Dupe urma acțiunii rusești, așa dar, (intocmai ca la 1876 cum arată istoricul francez *Debidour*, citat în broșura mea ¹⁾, intocmai ca la 1904 în războiul cu Japonia și intocmai ca la 1912 în războiul balcanic) a început măcelul oribil care însângerează atât de mult Europa.

Lupta s'a deschis prin pornirea puhoiului rus contra austro-ungarilor ocupați pe frontul sârbesc.

Inutil a descrie amănunțitele peripeții ale acțiunii militare de la pătrunderea rușilor în Galiția și ocuparea orașului Lemberg până la apropierea lor de Carpații ungurești: evenimentele s'au petrecut sub ochii tuturor.

Două lucruri, însă, sunt de reținut din perioada de timp când armatele țariste păreau că au să ajungă punctul culminant al operațiunilor, și anume:

1. Rezistența neînchipuită a austro-germanilor, cu toate jertfele colosale și cu toate defecțiunile apreciabile ale rutenilor, ale cehilor: etc. etc.

2) Admirabila superioritate germană dela prima ciocnire importantă cu Rușii în Prusia orientală (lacurile mazuriene).

Oricine va pretinde să studieze cu seriozitate evenimentele de pe teatrul de război austro-germano-rus, va trebui să țină seama de

1) *Politica externă a României.*

aceste împrejurări caracteristice, ba atât de caracteristice încât se afirmă și se confirmă neîntrerupt de atunci. *ofensive*

— În momentul izbucnirii *ofensivelor* colosale germano-austro-ungară pe linia *Dunăjecului în Galizia* apuseană, s'a înfățișat următorul teatru de război :

Mai multe milioane de austro-germani luptând cu *foarte multe milioane* de ruși, pe un front imens. Rușii, în număr nesfârșit, ocupând spre nord și centru liniile formidabile ale *Niemenului, Bobra, Narevului, Vistulei mijlocii și Bugului*, cu sprijinul unor cetăți, tot atât de formidabile, ca *Kowno, Grodno, Ossoviez, Lomza, Ostrolenko, Pultusk, Nowogeorgiewsk, Varșovia, Ivangorod, Biélostok, Brest-Litowsk*; iar spre sud și răsărit pe acelea ale *Vistulei inferioare, Dunăjecului, Wislokei, Sanului, Nistrului și Bugului inferior* cu sprijinul cetăților *Przenmysl, Lemberg; Zamosk, Lutzk, Rowno, etc.*

Rușii, cu forțe însemnate, la nord sprijinindu-se pe *Riga* și cu aprovizionarea importantă a depozitelor militare din *Petrograd și Moscova*, și cu forțe însemnate spre sud, în guvernămintele *Kiewului și Odesei*.

Pe când în același timp germanii, față de uriașa forță militară rusă întreagă, având numai parte din puterile lor de luptă, de oarece armatele cele mari erau pe frontul occidental.

Or, după patru luni de zile, rușii înregistrează *cele mai enorme deficite* (expresia întrebuintată de Alexinski); adică:

a) toate liniile fluviilor și apelor mari până spre frontul *Dunabourg, Wilna, Pinsk, Rowno, Zalescyi*, cu cetățile mai sus numite, în mâinile austro-germanilor;

b) aproape *două milioane* oameni prizonieri și morți, afară de răniți;

c) mii și mii de tunuri, de mitraliere și altă pradă de război capturată.

d) pustiirea și incendierea atâtor ținuturi rusești, distrugerea completă a atâtor bogății ale economiei imperiului;

e) fuga, în interiorul Rusiei, a milioane de populațiuni ajunse în mizerie, contribuind la mărirea dezastrului financiar și economic a acestei Rusii, a cărei neorganizare socială și slăbiciune economică sunt mari ca și teritoriul ei.

Germanii și austro-germanii *înainteză mereu*, cu acea metodă și prevedere admirabilă, cu acea tenacitate neîntrecută, cu acel spirit de inițiativă uimitor, fiind mânați de sufletul și conștiința superiorității lor de rasă și de popor, având moralul înălțător al victoriilor necurmăte, provocate de mișcarea lor inițială irezistibilă.

III

— Războiul nu este sfârșit, învăluirea grosului armatei rusești nu s'a efectuat, trupele țarului rezistă și săvârșesc contra-atacuri puternice. Rușii au făcut o retragere strategică splendidă; ei se vor re-

forma și cu noile munițiuni, reconstituind tavălucul îndoit, deschis și răsturnat în răpă, vor măcina în sfârșit armatele inamice!

Iată ce strigă aliații rușilor și după ei imitatorii noștri, pe care ideea preconcepută și amorul propriu rănit îi alungă din domeniul reflexiunii și al judecății.

Aproape să strige: nu ajung două milioane de ruși pierduți, ci trebuie să mai piară 6 milioane; nu ajung Polonia, Curlanda, Lituania Volinia, nemții trebuie să ocupe toată Rusia; nu ajunge devastarea parțială a provinciilor rusești, ci trebuie o rostopchiniadă a întregii Rusii, ca să admitem victoria germană și înfrângerea rusească!

Bietul popor rus! În special nenorociții țărani și lucrători din întregul imperiu țarist, dacă ar cunoaște ce urări sinistre fac pentru ei prietenii și adoratorii sfinteii liberatoare (!) a Poloniei, Finlandei, *Basarabiei*, a statelor mici și a democrațiilor europene!

În 1904—1905 rușii aveau în Manciurea vre-o 700.000 de oameni și într'un an perzând 500.000, le era greu *la așa depărtare*, după căderea Port-Arthurului și închiderea coastei manciuriene, să mai facă eforturi mari pentru a continua războiul cu armata bine organizată a japonezilor, aflați la doi pași de baza lor de operațiune.

Astăzi rușii pun pe picior de război poate cel puțin 10.000.000 de soldați din cari mai bine de 3 milioane de trupe bune nu mai există, un milion formează cred poliția imperiului împrejurul marelor centre politice și industriale, o parte bunicică luptă pe fruntaria Caucazului, iar din restul de vre-o 4—5 milioane (având munițiuni disproporționate cu acest număr colosal) au poate constituite vre-o patru mari armate pe *Dvina*, pe frontul *Wilna-Minsk-Pinsk*, pe frontul *Volyniei și extremitatea răsăriteană a Galației* și pe frontul *Nistrul basarabean-Odessa*.

Aceste armate sunt chiar pe baza de operațiuni din spre centrul Rusiei. Guvernul imperial și autoritățile superioare se bazează pe încrederea luptei comune cu aliații franco-englezi și întrețin speranțele și curajul cu exemplul *luptei aprigi și grele* pe care o susțin contra germanilor aliații pe frontul occidental și sudic.

La 1904—1905, războiul dintre un milion și jumătate soldați a durat un an și ceva, în Extremul orient.

În 1914—1915, războiul dintre zeci de milioane de soldați, la frontierele patriilor, nu poate să se termine numai decât și în același interval.

În fine, în momentele de față, și după trecerea liniilor Narevului și Bugului, nemții străbat pădurile imense din Lituania ca să ajungă la culmile dealurilor din guvernămintele *Wilnei* și *Minsk* (dealurile sunt ramificațiuni întrerupte ale platoului *Waldai*), și străbat mlaștinile Volinei, pentru ai închide pe ruși sau cel puțin *ai asvârli în stepele Rusiei* amenințând tot odată trupele dela răsăritul *Galației* și nordul *Basarabiei*.

Germanii au datoria, mai întâi să organizeze pas cu pas tot teritoriul ce dobândesc acum (drumuri, căi ferate, agricultură, restabilirea cetăților, etc.) și apoi să manevreze așa ca să poată lovi cât mai

mult armata rusă în retragere pe căile ferate, spre linia colinelor lituaniene și aceia a Niprului.

Trupele țariste, care au scăpat cu trenurile trase de locomotive de 190 km. viteză pe oră, firește se unesc cu celelalte forțe dela Wilna și încearcă rezistența; *este foarte probabil că în jurul și pe platoul Wilnei se va da o bătălie mare ce va costa pe ruși pierderea liniei Dunei Niprul superior.*

De asemenea este foarte probabil că, în urma căderii ultimei cetăți voliniene și a străpungerei frontului rusesc dintre Sereth Nistru și nordul Basarabiei, trupe austro-germane vor ataca Odessa prin Basarabia sau *vor deschide un nou front de luptă.*

— Germanii, stăpâni pe liniile Dunei și Niprului superior și pe golful Riga la Nord și pe linia Nistrului basarabean la sud, chiar dacă nu vor fi învâluit și capturat grosul armatelor rusești, vor stabili aci liniile lor defensive strașnice (ca în apus), vor paraliza complet pe ruși, închiși la miez-noapte în Baltica, închiși la miez-zi în Marea Neagră, așa în cât la dezastrul militar înspăimântător se va adăoga catastrofa economică și financiară cea mai extraordinară ce va fi sguđuit un stat mare.

Afirmațiunea producerii acestor cataclisme se întemeiază ea pe ceva?

Să reflectăm puțin :

A) Speranța aprovizionării din belșug cu munițiuni a Rusiei este foarte mică. Dacă franco-englezii, lucrând la ei și importând munițiuni din America, nu sunt în stare de luni de zile să clinească nițel frontul apusean, ba din potrivă chiar, ce va putea să facă Rusia?

B) Ce temeii s'ar putea pune pe o reconstituire a forțelor rusești, după un an și mai bine de înfrângeri ne mai auzite și așa de costisitoare? — Când cele mai bune trupe, când toți ofițerii instruiți, când întăririle și bazele de operațiuni — toate aceste formate timp de ani de zile — au căzut în mâna adversarilor, cum să se mai poată admite reformarea lor în grabă și cum mai cu seamă să li se atribue o valoare superioară acelor de întâi?

C). *Istovirea austro germanilor este o credință înșelătoare pentru ținta urmărită de Quadrupla Înțelegere.* Negreșit în mod fatal prin însăși esența războiului, austro-germanii au și vor avea pierderi multe.

Insă modul științific, rațional, metodic cu care conduc lupta, îi pun într'o superioritate greu de atins de către inamici.

Dacă ar fi adevărate toate afirmările oficiale, și în special neoficiale rusești, despre țifra perderilor nemțești, apoi atunci cum s'ar mai putea explica, pe deoparte, *înaintările și victoriile nemțești n'întrerupte*, iar pe de altă parte, că rușii nu i au izbit până acum?

Că istovirea va veni cu timpul? Dar golurile nemțești vor fi compensate de golurile teribile rusești... Dar golurile actuale ale austro-germanilor vor fi împlinite cu produsul noilor conșcripțiuni militare.

Raportul numărului inițial va rămâne aproape constant acelaș,

dar, pe deasupra, germanii vor avea mereu superioritatea organizării excepționale. unică în analele istoriei.

IV

— În atențiunea oamenilor serioși, în critica obiectivă a persoanelor competente, dovezile convingătoare despre neputința Rusiei de a se sustrage inevitabilului dezastru nu fac îndoială.

Sinceritatea țarului Nicolae, a cărei personalitate fără relief este mai puțin vinovată decât instituția țarismului și nebunia panslavismului cuceritor, trebuie tocmai să deștepte rătăcirile zgomotoșilor noștri.

Accentele deznădejdiei sunt emoționante în rescriptul-manifest prin care Țarul ridică din comandă supremă a armatelor pe marea duce Nicolae, inițiatorul retragerii strategice.

...Dumnezeu îmi ordonă astăzi, când dușmanul a pătruns în interiorul imperiului, de a lua înaltul comandament și de a salva cu armata pământul rus.. *Inviazia inamicului dela frontul de vest, accentuându-se, voesc concentrarea intensă a tuturor autorităților militare și civile...*

Este un gest frumos pentru Țarul Dumnezeu al tuturor rușilor, dar este gestul suprem al momentului solemn!

Și Generalul Bonaparte, în campania Italiei, în lupta cu trupele generalului austriac Alvinzi, văzând la un moment pericolul înfrângerii, ia drapelul în mână și se pune în fruntea soldaților pe podul dela Arcole: dar era steaua lui Napoleon cel Mare!

Ca un corolar al gestului imperial, și pentru a menține prestigiului țarului, rușii reiau sistemul *minciunei patriotice*, pe cari l'au întrebuițat și în războiul ruso-japonez.

În cartea sa «*La Russie moderne*» și sub capitolul «*Guerre russo-japonaise*» Alexinski spune următoarele lucruri instructive, relativ la *minciuna patriotică* :

Prima înfrângere rusească fu prezentată de patrioții oficiali ca *a-pișcătură de purice* și gazetele conservatoare lăudară pe ruș, zicând că Japonia *va dispărea dacă fie care rus și-ar arunca numai cascheta*. Broșuri șoviniste și *proclamațiuni guvernamentale* erau răspândite cu ilustrațiunea înfățișând un *enorm cazac rus cu chipul fioros, înghițând cu zecile pe mărușteii japonezi, etc.*

E adevărat că astăzi funcționează o *Dumă rusească*; că, în numele poporului rus, membrii ei s'au solidarizat cu Țarul și guvernul pentru măsurile de apărare ale patriei.

Nici se putea altfel, căci în Dumă sunt reprezentanții clasei culte și intelectuale, pentru care este, în ocaziunea de astăzi, o chestiune de demnitate și o condițiune de ineluctabilă nevoie de a îndeplini datoria către patrie, către marea Rusie.

— Dar ce poate face sufletul Rusiei inerte și înapoiate contra moralului înalt și contra culturii puternice a Germaniei?

Vom mai vedea, se poate, o rezistență înverșunată, un eroism pasiv la soldații ruși, un devotament inteligent la unii comandanți,

un elan inspirat de prezența și aureola Țarului, o încordare intensă a ultimelor sforțări ce va pune în joc marele imperiu.

Nimic nu va fi, totuși, în măsură ca să abată din căle cursul fatal al lucrurilor.

Germania este pregătită pentru victoria poporului superior ca organizare, cultură și civilizațiune.

Rusia este pregătită, din contra, pentru dezastrul militar și politic adânc, care va deveni în viitor motivul renovării sale sociale și morale, sub presiunea mișcării revoluționare produsă de falimentul puterii militare.

30 August 1915.

FRONTUL BALCANIC ȘI PROBLEMA STATELOR BALCANICE

Conflictul războinic începe în Balcani: este o fază importantă a marelui război.

Lupta nimicitoare a popoarelor europene s'a pornit din cauza desfășurării activității politice sârbești, conținând germele imediat al unui pericol imens, și din cauza năzuinței neînduplecate a Rusiei de a-și împinge puterea în Balcani și la marea Mediterană.

Războiul aliaților balcanici contra Turciei, în 1912—1913, plănuit de Tripla Înțelegere pentru a da o lovitură Germaniei și a-i rupe comunicația cu Asia mică, urma să fie în cugetul și voința panslavismului — care domină politica Rusiei — momentul isgonirii turcilor din Europa, pentru instaierea rușilor la Constantinopol.

Spărtura blocului balcanic a scăpat Constantinopolul și a împiedecat Rusia să pună mâna pe Strâmători.

De atunci imperiul țărilor a lucrat și s'a agitat cu intenția de a produce o nouă complicațiune, care să-i permită marea revanșă pentru înfăptuirea idealului imperialismului panslav.

Datorită acestei tendințe — o adevărată neuropatie primejdioasă pentru Europa! — Serbia a fost pornită pe calea comploturilor și mișcărilor pansârbe contra imperiului dualist, și astfel *uciderea perechei moștenitoare a Tronului austro-ungar*, care izbia adânc în prestigiul monarhiei față de națiunile ce o compun și față de statele vecine cu aspirațiuni naționale, — face din *Serbia cauza neîndoioasă a aprinderii focului* mistuitor din Europa, iar din *Rusia*, inițiatoarea agitațiunii sârbești contra monarhiei austro-germane, *provocatoarea tot atât de neîndoioasă a măcelului teribil*.

Incendiul izbucnit în Serbia reîncepe tot aici și amenință să se reaprindă cu o furie nebună.

— *Care este și care poate fi situația celor patru state balcanice?*

T u r c i a

Despre *Turcia* nimeni nu poate tăgădui serios pozițiunea ei lămurită și *necesitatea* atitudinii ei.

Rusia, cea mai mare a ei inamică, a căutat fără întrerupere să distrugă imperiul turcesc; iar de când Anglia a format, împreună cu dubla alianță franco rusă, *Tripla Înțelegerere*, Turcia s'a văzut în mod normal nevoită să se reazeme pe sprijinul puternic și eficace al Germaniei.

Principiul dreptului internațional public al Europei „*Integritatea imperiului otoman*” solemn proclamat prin mai multe tractate internaționale, a fost părăsit și violat de puterile occidentale și de Rusia, când ele au asvârit pe aliații balcanici în războiul de la 1912—1913, când au ratificat toate cuceririle statelor balcanice, când au încurajat și privit cu simpatie războiul Italiei pentru smulgerea Tripolitaniei.

În actualul război *Turcia* neutră era o imposibilitate din punctul de vedere al intereselor imperiului turcesc.

Neutralitatea ei însemna puțința aprovizionării Rusiei, puțința susținerii mijloacelor de luptă a celei mai numeroase armate, puțința asigurării cât mai mare a victoriei rusești.

Dar victoria rusă conducea în mod fatal pe ruși la Constantinopol — Cum ar fi fost posibil pentru turci să privească eu indiferență situațiunea aceasta?

Rusia prin Caucaz, Armenia și Persia, Anglia prin Egipt și golful Persic, încercuesc *Turcia*. Anglia, ostilă din cauza rivalității ei cu Germania, Rusia, ostilă în Asia Mică, din pricina veleității de a domina coastele asiatice ale mării Negre, pentru a investi Constantinopolul și a se apropia mereu de el.

În spatele imperiului turcesc ca dușmani: *Rusia întreagă*, amenințătoare, urmărind unirea lumii slave, stăpânirea exclusivă a Orientului european, pătrunderea ei la Constantinopol; *Statele balcanice* care, abia cu doi ani înaintea, se repăziseră contra imperiului turc pentru a-l distruge; *Italia*, cuceritoarea Tripolitaniei și deținătoarea insulelor din Arhipelag, la pândă spre a și valorifica drepturi de moștenire!

Așa că, dacă Austro-Ungaria ar cădea la pământ în bucăți și mai ales dacă Germania ar fi învinsă, *Turcia* s'ar sfârși.

Turcii nu puteau deci, ei singuri, să pregătească mormântul în care urma să fie aruncat cadavrul imperiului lor.

S e r b i a

— *Serbia*, firește, legată de Rusia, devenită vrăjmașa a dublei alianțe, nu numai se găsește prin voința ei în vârtejul luptei dar încă poate fi curând în preajma momentului cel mai grav al istoriei sale moderne.

In cazul victoriei austro-germanilor ea va pierde aproape tot câștigul victoriilor de acum doi ani, căci Bulgaria va ocupa Macedonia așa de dorită. Serbia va fi redusă la situația ei anterioară, și cu greu se va mai reînălța după atâtea sbuciumări, după atâtea jertfe, și în urma condițiilor ce le vor impune învingătorii.

Reușita Quadruplei Aliate este foarte improbabilă. Pentru o luptă în stil mare, cu adversari ca austro-germanii, este nevoie de o masă mare de trupe de prima linie. De unde aliații vor aduce asemenea trupe? Dacă le-ar avea le-ar întrebuința mai cu folos pe teatrul de război din Occident. Dar apoi, în orice caz, până ce dâșii să debarce și să trimeată în foc asemenea forțe, luate și din Galipoli, legătura cu Constantinopolul va fi stabilită, deoarece nimeni nu va admite cu ușurință că sârbii vor putea ține piept germanilor.

Odată stabilită legătura cu Constantinopolul, *turcii*, aprovizionați din belșug, vor zdrobi ultima rezistență din Galipoli, vor provoca o nouă ofensivă în Asia mică contra rușilor spre Caucaz, contra englezilor în Mesopotamia și peninsula Sinai, de lângă canalul Suez. *Austro-germanii* vor face din Serbia un extraordinar teatru de război defensiv, în apropierea bazei lor de operațiuni, servindu-se de fruntaria apuseană a Bulgariei spre a neliniști flancul aliaților.

Iar dacă *aliații* vor căuta, mai curând, să invoace neîncrederea lor în Bulgaria ca să apuce pe linia Salonic-Demirhisar-Gumuldjinarâul Marița, spre a înainta în Turcia cu intenția de a cădea în spatele peninsulei Galipoli și a investi Constantinopolul, se vor găsi între focurile austro-germanilor și turcilor, față de o Grecie neutră și față de o Bulgaria gata să participe la război contra sârbilor, și chiar contra aliaților, spre a-și apăra neutralitatea și spre ași cuceri idealul după care umblă atât de ipnotizată.

— *Rusia* nu mai poate fi în măsură serioasă ca să pornească armate contra Bulgariei; toate forțele ei militare importante sunt în lupta mare cu germanii la nord-vestul imperiului și cu austro-germanii în Wolinia și la nordul Basarabo Bucovinei.

N'au putut rușii să se hotărască a debarca trupe pe țărmul Bulgariei, spre a întoarce frontul turcesc din Constantinopol, în momentul cel mai critic al luptelor din Galipoli; cu atât mai puțin vor putea s'o facă acum, când imensele lor armate s'au topit mult sub presiunea formidabilă a germanilor.

Dealmintrelea este neîndoios, astăzi, că flota și vasele de transport ruse nu mai au libertatea de circulațiune pe Marea Neagră, din cauza submarinelor germane: dovada cea mai bună este complecta lor inacțiune.

Ar exista, însă, o ultimă ipoteză, destul de fantastică, anume trecerea armatelor rusești pe uscat, prin Dobrogea, pentru a intra în Bulgaria.

De această ipoteză mă voi ocupa mai la urmă când voi examina situația României. Ajunge totuși să remarcăm dificultățile politice și militare ale unei întreprinderi de asemenea natură; într'adevăr: or România are interes să se împotrivescă și Rusia nu poate să-și creeze în spate o nouă inimizție, or România va încuviința și atunci teatrul

de război se va întinde pe teritoriul nostru cu consecințe incalculabile pentru noi, atacați din mai multe părți de austro-germani.

În ambele cazuri, situația ar fi foarte grea pentru armatele rusești destinate teatrului de război în Bulgaria.

Mărturisesc — și viitorului îmi va da dreptate, — că *este aproape o iluziune copilărească speranța că armatele rusești se vor mai găsi apte pentru expediție în Balcani, și capabile să se năpustească contra bulgarilor.*

Hotărârea înaltului comandament german de-a lua trupe după frontul oriental, de-a forma o armată serioasă sub comandă unui general de înaltă valoare militară a lui *Mackensen* (cel care a dat atâtea lovături zguduitoare rușilor), și de a deschide un nou front de băte, spune în destul de clar că situația rușilor este iremediabilă pe marele front oriental, în cât nu e de întrevăzut o intervenție hotărâtoare a rușilor în Balcani.

Serbia, prin urmare, aflându-se într'o situațiune de gravitate extremă, ar avea un interes superior de a obține o înțelegere cu austro-germania.

Bine înțeles, păcea s'ar face cu sacrificii dureroase și importante. Sârbii vor trebui să renunțe la împlinirea mărețului plan politic al încorporării Bosniei, Herțegovinei, Croației, Dalmației, etc.; ei vor trebui să cedeze bulgarilor *Macedonia*, care face mărul de discordie al slavilor balcanici.

Sacrificiile sunt esențiale, dar este mai esențială existența Serbiei.

De altfel după războiul din 1875 — 1877, precum și cu ocaziunea anexării definitive a Bosniei-Herțegovinei de către Austro-Ungaria, Serbia a făcut declarațiuni solemne, că nu are și nu hrănește ambițiuni pan-sârbești în aceste provincii.

O identică declarațiune a mai făcut guvernul sârbesc, anul trecut, în nota de răspuns la ultimatul Austro-Ungariei.

Deci nimic umilitor dacă o nouă declarație ar fi repetată în tratatul de pace.

Coasta Dalmației, dacă nu și a Croației, formează un obiect de revendicare din partea Italiei.

Croația, cu toată mâna apăsătoare a brutalității ungurești, constituie o provincie cu oarecare autonomie și statut personal, și nicidecum ea n'ar consimți, scăpând de hegemonia austro-ungară, să formeze o provincie a Serbiei.

În Bosnia-Herțegovina sunt foarte mulți musulmani, atât de străini ca mentalitate și aspirațiuni de sârbi, în cât de la început se pot prevedea enormele greutateți ale problemei politice a naționalităților din viitorul mare regat sârbesc.

Față de împrejurări de natură aproape inextricabilă, oămeii de stat și patrioții sârbi inteligenți ar fi îndreptățiți să nu pună în grea cumpănă existența însăși a regatului sârb, pentru ambițiuni politice irealizabile, cel puțin câtă vreme monarhia dualistă se vedește în stare de a se menține cu o forță de rezistență necontestat simțitoare.

Sacrificiul Macedoniei, din contra, este cu adevărat dureros; dar,

În această privință, sârbii au văzut că însăși puterile împătritei Înțelegeri, sprijinitoarele lor, îi sfătuiau să cedeze în bună parte Macedonia.

În definitiv, runctul inițial al politicii agresive a Serbiei a fost *necesitatea legitimă* a unei eșiri directe la Adriatică.

Ei bine, prețul înțelegerii Serbiei cu puterile centrale ar fi tocmai satisfacerea aceste necesități.

O unire strânsă a Serbiei cu Muntenegru; admiterea și înființarea unui port bun la Adriatică pe coasta superioară a Albaniei în legătură cu o cale ferată până la granița sârbescă—toate acestea constituite cu ajutorul capitaturilor ce li s'ar asigura prin împrumuturile de stat—menținerea celorlalte provincii câștigate după războiul contra Turciei, pot forma suficiente condițiuni pentru o pace onorabilă, acordată unui popor brav, energic, dar prea mic ca să poată spera în realizarea unei politici ambițioase.

Progresul statului sârbesc este mai sigur prin dezvoltarea comerțului său la mare, în înțelegere cu puternicii săi vecini, de cât scontând rezultatul îndoielnic a unor lupte istovitoare contra unor poame mari.

Nu trebuie uitat că raporturile civilizate și contactul armonios cu germanii au fost totdeauna cu mult mai profitabile și utile, de cât înfeodarea la politica militară a imperiului rus, unde a încolțit numai germeul frământărilor și a provocațiunilor periculoase în vederea triumfului imperialismului militar și cuceritor.

Ori-cum ar fi, lupta înverșunată sau rezistența încăpățanată a sârbilor, explicabilă, va deveni profund regretabilă, dacă ea se va urmări de dânșii cu prețul nimicirii poporului și statului.

30 Septembrie 1915

G r e c i a

Grecia are o situațiune din cele mai complicate.

Alături de dânșii are o dușmană hotărâtă: pe Bulgaria, cu gândul aprins al revanșei, amenințând în viitor Salonicul, prin ocuparea Macedoniei cu înălțimile muntoase ale Monastirului ce domină șesul Salonicului, și prin ocuparea ambelor maluri ale Vardarului, arteră principală pentru portul Mării Egeice.

Față în față *Turcia*, vechiul dușman, astăzi încă stăpânitoare peste Constantinopol—strălucita capitală a *Bizanțului purtător de fama numelui grecesc*—și stăpânitoare a insulelor de lângă Galipoli și Asia mică.

În preajma Greciei două mari puteri:

1) *Rusia*, cu planul cuceririi Constantinopolului, care, pe de o parte duce la *înăbușirea totală a aspirațiunii grecești asupra Bizanțului*, iar, pe de altă parte, *reprezintă unificarea pe uscat și pe mare a forței colosale slave*, absolută în peninsula balcanică, în marea Egeă, în Marea Mediterană și până în Adriatică.

2) *Italia*, rivală periculoasă cu proceduri de un materialism neînfrânat, cu veleități afirmate de a stăpâni Albania, de a lua în po-

sesie insulele grecești, de a-și croi un imperialism comercial în comerțul cu coloniile grecești din Asia mică.

De jur împrejurul țărmurilor regatului elin *puterea exclusivă a flotelor franco-engleze, imperioasă, cominatorie, ordonând ocupațiunea insulelor grecești*, ordonând debarcarea trupelor la Salonic, în disprețul neutralității proclamată de Grecia și cu violarea independenței statului grecesc.

În vârtoarea atâtor grele complicațiuni ce atitudine se impune Greciei?

Rațiunea dictează atitudinea cea mai conformă intereselor curat grecești, adică în afară de sferile divergente și periculoase ale combinațiunilor și scopurilor străine.

Participarea Greciei la război, alături de aliații occidentali, ar constitui politica cea mai aventuroasă, de oarece în cazul foarte probabil al victoriei armatelor austro-germano-bulgaro-turcești, Grecia rămâne secată de forțe, micșorată, părăsită de puterile centrale, în timp ce Bulgaria se va mări cu teritoriul Macedoniei (inclusiv Salonicul întreg), iar Turcia îi va închide drumul la insule și spre Asia mică.

De altă parte succesul puterilor occidentale pe teatrul balcanic nu poate fi de folos grecilor. O înfrângere decisivă a statelor centrale având de rezultat pătrunderea aliaților în câmpia Ungariei și la Constantinopol, va stabili suveranitatea Rusiei la Constantinopol, va permite Italiei să se instaleze în Albania, și va determina împărțirea Asiei mici, numai în patru sfere de influență (Rusia, Anglia, Franța și Italia). Astfel Grecia ar rămâne înșelată în speranțele ei de mărire și de realizarea idealului înalt al grecismului.

Negreșit victoria austro-germanilor, și deci a bulgaro-turcilor, va avea un rezultat aproape identic în cât se atinge de idealul panelenismului.

Dar pentru un stat mic, cum este Grecia, ca și pentru orice stat mic, *puterea imensei Rusii este mai de temut*, sub toate raporturile decât puterea slabă și acomodantă a Turciei ¹⁾.

Rusia victorioasă și stăpână la Constantinopol va conduce cu energie destinele *slavismului* în peninsula balcanică.

Și ea *sau* va ierta păcatul de care învinovățește pe Bulgaria, făcând pace și liniște între frații slavi, lăsând pe bulgari să smulgă Salonicul din mâna grecilor; *sau*, pentru a menține raporturile cu Italia și a o împiedica să se arunce iarăși în brațele Germaniei, se va considera obligată a respecta pretențiile exclusiviste ale Italiei asupra Adriaticei, și atunci drept compensațiune va ajuta Serbia ca să ajungă la marea Egeă.

În ambele cazuri Salonicul este periclitat. Rusia va da bine a înțelege că Grecia trebuie să renunțe definitiv la Macedonia și la Constantinopol. Iar în momentul răpirei peninsulei Chalcidice slavii au să obiecteze fără milă că Grecia posedă suficiente coaste de mare.

1) În broșura ce am publicat sub titlul «*Politica externă a României*» ziceam încă din 1914: *Grecii n'au motiv să întrevadă cu bucurie triumful Rusiei și reconcilierea slavă în Balcani, căci' va fi spre paguba lor morală și teritorială.* Evenimentele au justificat prevederea.

În fine, Grecia va fi concurată și înlăturată de națiunile slave din comerțul de transport între țărmurile Europei, Asiei și Africii.

De aceea atitudinea de neutralitate armată este singura ce poate conveni mai bine Greciei. În împrejurările de azi. Și numai reușita imperiilor din centrul Europei ar folosi mai mult intereselor statului grecesc consolidat.

Victoria germană va opune un dig formidabil contra inundației valurilor din oceanul slav, și va stânjeni inițiativa acaparantă a Italiei în Balcani.

Amiciția și legătura cu imperiul german va proteja Grecia de ostilitatea Bulgariei, îi va asigura posesia fermă a Salonicului și a insulelor dețiuute acum de Italia, precum și întregul Epir, sudul Albaniei, libertatea mării Ionice, și în cele din urmă o situație favorabilă pentru populațiunile grecești din imperiul turc.

Sub impulsul muncii extraordinare și a energiei nelimitate a germanilor se vor stabili abundente legături comerciale între orientul european cu Asia; bazinul oriental al Mediteranei va deveni centrul unei activități comerciale neînchipuite, după urma căreia pentru statele balcanice, în cea mai mare parte cu bogății agricole, se va desvolta o mare eră de înflorire și de prosperitate: iar pentru atâtea ținuturi și populațiuni din Asia mică va apare soarele binefăcător al civilizațiunei europene, preludiul unei largi opere umanitare, pe care Rusia nu este capabilă s'o îndeplinească (altfel ar fi realizat-o la ea) și pe care Anglia nu s'a încercat nici odată s'o edifice.

Acestea sunt perspectivele pe care oamenii de stat ai Greciei, ca și oamenii de stat ai tuturor statelor din orient, au datoriat să le întrevadă.

30 Septembrie 1915.

ROMÂNIA SI FRONTUL, BALCANIC

Studiul atent al istoriei și pătrunderea evenimentelor, în raport cu interesele de stat ale țărilor din peninsula balcanică, m'au condus la concluziuni, pe care logica faptelor omenești le a confirmat. Îmi voi permite să reamintesc concluziile principale, aceasta fără nici un fel de vanitate, ci numai spre a vădi neccsitatea cugetărei adânci, pentru posibilitatea de a limpezi o cestiune și de a aprecia soluțiunea cerută, când se ivește o mare problemă politică, cum este aceea a atitudinii regatului român în conflictul european.

Pe scurt concluziile anterioare, cu o lună înainte aproximativ, erau:

1. *Neutralitatea Turciei* e o imposibilitate față de ostilitatea și tendința manifestă a Rusiei de a distruge domnia turcească. *Turcii nu puteau ei singuri să pregătească mormântul în care urma să fie aruncat cadavrul imperiului lor.*

2. *Serbia*, cauza neîndoioasă a aprinderii focului mistuitor din Europa, *sub impulsurile feroce ale panslavismului rusesc*, se găsește prin propria ei voință în preajma momentului cel mai grav din istoria sa modernă. Este în interesul ei suprem ca să recunoască, de sigur cu inima strânsă, că este mai esențială existența Serbiei de cât sacrificiile considerabile ce le-ar impune pacea cu austro germanii. *O alitudine contrarie va deveni fatală Serbiei; oamenii de Stal și patrioții inteligenți ai Serbiei vor fi siliți în curând să-și dea seama că, din cauza puterei covârșitoare a unor adversari superiori, urmăresc lupta cu prețul nimicirii poporului și a statului.*

3. *Grecia* are o pozițiune geografică expusă violențelor și arbitrarului puterilor navale, în timp ce interesele idealului elenic se lovesc de ambițiunile opuse ale rușilor, italienilor și bulgarilor, în vreme ce strașnica putere a Germaniei este singură în stare de a-i asigura din nou posesiunea Salonicului și a insulelor deținute de italieni,—*Grecia* se află într'o situațiune internațională foarte complicată: de aceea nu poate de cât să adopte *atitudinea de neutralitate armată*. În afară de sferele divergente și periculoase ale scopurilor străine.

4. Grecia, precum și toate micile State din Balcani, de la Dunăre, de lângă Marea Neagră, au cel mai de seamă interes ca bazinul de răsărit al Mediteranei să fie centrul unei imense activități comerciale, în legătură cu dezvoltarea economică și înflorirea civilizației europene printre populațiile din Asia Mică.

Grație unei asemenea situații, pe viitor se va însuti prosperitatea economică și financiară, se va intensifica opera de progres a micilor State. *Însă acest rezultat depinde, în cel mai înalt grad, de victoria germană, căci Germania, îndiguind cu putere furioasă revărsarea a valurilor din oceanul slav, va pătrunde cu geniului civilizator în Asia Mică, deșteptând popoarele musulmane din inerția și incultura, în care le-au lăsat să zacă atât Anglia cât și Rusia, punând în valoare maximală pământul și munca din acele ținuturi.*

Sinteza acestor concluzii este, cred, intangibilă.

Astăzi, trei săptămâni dela începerea nouilor lupte în Serbia, ce constatăm într'adevăr?

Grecia se menține în neutralitate armată și respinge oferta Împătritei Înțelegeri — Serbia este invadată din toate părțile de armate dușmane, — *Împătrita-Înțelegeri*, își reduce rolul la demonstrații navale și la debarcări insuficiente de trupe la Salonic. *Armatele austro-germane și cele bulgărești șiau făcut joncțiunea*, așa că, prin legătura drumurilor la spatele armatelor, Germania și Austria au puțința întreagă să aprovizioneze din belșug cu muniții pe bulgari și pe turci. *Armatele turcești* bine aprovizionate și conduse de ofițerii germani capabili, birând în mod definitiv intrarea Dardanelelor, se vor alătura de armatele sudice ale Bulgariei și, eventual, când aliații occidentali ar porni din Salonic armate serioase, le vor ataca din flanc și le vor amenința baza de operațiuni.

Rusia, adânc zdruncinată de loviturile date de germani pe frontul oriental, nu a încercat și cu greu poate încerca expedițiunea militară în Bulgaria, fie pe mare fie pe uscat, ci se mărginește la o simplă și ridicolă demonstrație navală.

Italia, care până azi n'a declarat războiul Germaniei (*motivele sunt explicate în broșura mea „Politica externă a României”*) — nu are interes (căci dorește posesia Adriaticii cu excluderea oricui), nici puțința (o învederează luptele crâncene și mai de tot sterile pe frontul Alpilor și Isonzului) să participe cu forțe serioase în lupta din Serbia, unde austro-germanii sunt de pe acum *stăpâni formidabili* ai frontului de război.

Așa în cât *presiunea viguroasă* austro-germană dela nord, nord-est și vest, unită cu *presiunea enormă* a bulgaro-turcilor dela est și sud-est, va produce în modul cel mai absolut *un dezastru teribil și iremediabil* pentru aliați dacă vor încerca ofensiva în Balcani.

Nici un argument făurit de imaginația *intervenționiștilor* nu poate răsturna adevărul situației militare, căci este icoana exactă a frontului balcanic. De altfel cele întâmplate pe frontul rusesc au probat ce valoare aveau criticele militare ale unor fruntași foști conducători ai armatei române, deveniți acum ziarști intervenționiști.

B u l g a r i a

— Să cercetăm acum în ce măsură există relațiune imediată între politica României și aceea a Bulgariei în Balcani?

Când recitesc capitolul din broșura mai sus menționată, (*Politica externă a României*) relativ la rolul Bulgariei, la interesul ostilității bulgare în spatele nostru, (dacă am fi riscat cu ușurință și fără prevedere de viitor să ne aruncăm peste Carpați, spre a contribui la victoria rusă și sârbă, aci în orientul european unde exista interese bulgărești) constat, încă odată, cât de mult folosește judecata senină a lucrurilor, examinarea obiectivă a faptelor, aprofundarea cauzalității istorice a evenimentelor.

— Bulgarii, în 1912—13, au pornit la luptă iusuflețită pentru a întregi neamul cu ținuturile locuite de conaționali, dorind a constitui un Stat mare. Ultimul scop a provocat intervențiunea României.

Ruptura armoniei dintre aliați balcanici și necesitatea obținerii în favoarea României a unei granițe strategice pentru apărarea Dobrogei, au condus la pacea din București, care a impus alegerea teritoriilor de anexat, cu respectul *principiului de echilibru balcanic* între noi și Statele balcanice.

Tratatul de București, operă excelentă și bine intenționată, s'a iscăit de bulgari ca învinși și umiliți. Or, logica istorică este neduplecată.

Umilirea și constrângerea Bulgariei a făcut din poporul bulgar un dușman ireductibil al sârbilor, adică al deținătorilor Macedoniei, privită ca ideal național bulgar și al celor ce năzuiesc a constitui o Serbie mare alături de o Bulgarie mică.

Această umilire și constrângere face din poporul bulgar, întâi, un adversar mâniaș pe români din cauza năvălirii din 1913 a armatelor românești în Bulgaria și din cauza anexării unei porțiuni din teritoriul Statului bulgăresc; al doilea, un adversar ostil României când aceasta s'ar înjuga la politica ruso-sârbă, ținând înfrângerea germană, fiindcă înfrângerea germană ar avea drept consecință mărirea simțitoare a Serbiei și pierderea idealului bulgar în Macedonia.

Politica externă a Bulgariei, natural, urma să se conformeze idealului ei național; și cum împlinirea lui atârna de la victoria puterilor centrale, observatorul cu mintea scrutătoare înțelegea deslușit că bulgarii au să meargă cu austro-germanii, și că ei vor intra în acțiune, de îndată ce Rusia va fi pusă în neputință de a dicta.

— Idealul bulgăresc e spre sud; idealul românesc spre nord. Idealul românesc peste Carpați nu se poate realiza decât contra puterilor Centrale (special contra A-U). Prin urma e *România*, luptând pentru înfrângerea germană și pentru asigurarea victoriei ruso-sârbă. primejduște realizarea idealului național-bulgar,

Asa se explică, în mod firesc, de ce s'ar fi produs ostilitatea bulgară contra atitudinii potrivnice a României și de ce s'ar ivi conflict războinic între ei și noi.

— Dar România, care invoacă dreptul la realizarea unui ideal

național, prin cucerirea unor teritorii însemnate și ridicarea ei la rangul unui puternic stat de mijloc, este oare îndreptățită să tăgăduiască Bulgariei urmărirea politice, menită să-i câștige Macedonia, adică idealul ei național?

Fără îndoială, problema se prezintă la fel din punctul de vedere al împlinirii idealului român peste Carpați, căci cere luptă contra austro-germanilor, aliații bulgarilor.

Însă, pe când *Bulgaria* n'are alt ideal național de cât *Macedonia*; *România* are, deoparte, un ideal național etnic *peste Carpați*, dealtă parte, un ideal istoric. politic și economic *peste Prut în Basarabia*.

Într-o asemenea situațiune România, față de marele conflict ce există între ambele state ce dețin provincii zmulse de la sânul patriei sau locuite de români, nu se poate, nu este așa? scula cu forța contra amândouorora!

E, nevoe, în consecință, să se țină seamă de posibilități; este nevoe să se aprecieze care din cele două State mari, victorioase, va periclită în viitor interesele Statului român; este nevoe să se evidențieze în ce parte mai ușor putem contribui cu forța noastră la atingerea scopului ce urmărim.

Ei bine, ori care ar fi sentimentele noastre contra purtării anti-patice a ungarilor, și ori care ar fi convingerile pasionate din politica internă a României, nu încapă îndoiala pentru mîntuile obiective, pentru judecățile cu orizonturi în viitor, pentru inteligențele instruite — în curent cu înalta civilizațiune și energia puterii morale a germanilor, în curent cu haosul impertului rus, cu înnapoiata civilizațiune a popoarelor stăpânite de absolutismul țarist, că primejdia cea mai mare pentru civilizația și libertatea de progres a stațelor mici din orientul european, ar proveni din instalarea Rusiei victorioase ca stăpână formidabilă și-autocrată în orientul Europei, de la marea Baltică și marea Nordului până la marea Mediterană.

Tot asemenea nu încapă îndoială că Rusia, dominând marea Neagră și strămtorile din marea de Marmara, realizând unirea tuturor slavilor, va impune politica comercială de transport și de export ce-i va apăra, contra concurenței românești, producțiunile agricole și petrolifere similare ale solului rusesc.

Vlitorul comerțului nostru în acest fel va fi grozav amenințat, și cu aceasta se va produce o stagnare considerabilă în progresul Statului român.

Odată cu zămislirea operei panslave și cu pocăința bulgară, România se va vedea înconjurată din toate părțile de slavi, și va asista la alt dezastru, căci Bulgaria va ocupa Dobrogea ca și Salonicul; iar Rusia va încuviința acest lucru, ca să înfăptuiască unirea și pacea bulgaro-sârbă, în virtutea căreia:

Serbia mare se va întinde pe coasta Adriaticei și pe malul întins al Dunăii cuprinzând Banatul.

Bulgaria mare va avea la marea Neagră litoralul de la vărsarea Dunărei până lângă Bosfor; la marea Egeă litoralul din golful Saros, până în golful Salonic.

Toată activitatea comercială din Mediterană pentru piețele de desfacere din Asia mică și nordul Africii răsăritenc vor fi în mâinile și puterea exclusivă a Rusiei și a țării slave.

Lupta noastră eventuală, alături de ruși, în scopul cuceririi Transilvaniei și Bucovinei, ne va obliga să renunțăm cu desăvârșire la Basarabia și gurile Dunării; sau, în caz când mai târziu ne vom îndrepta privirile pentru al doilea și scump ideal național, urșii rusești ne va strânge în brațe, trosnindu-ne oasele, ne va cotorobi Bucovina și parte din Moldova, apoi ne va abandona singuri în lupta de revanșă a ungarilor.

— Din contra, victoria germană va fi triumful acelei civilizațiuni, după urma căreia am profitat ca Stat, și vom mai profita în viitor ca dezvoltare comercială.

Egemonia militară, politică, industrială a *Germaniei!* Dar și înainte de război *Germania* o exercita, fără însă ca să ne fi atins sau oprit întru uimic dezvoltarea și mărirea noastră.

Germania și Austria sunt țări eminentamente industriale, care caută de bușeu industrial, iar pentru România ele formează un de bușeu al agriculturii noastre.

Mărirea traficului prin Constantinopol spre Asia mică, punerea în valoare considerabilă a pământurilor ce înconjură bazinul orientat al Mediteranei, toate acestea vor aduce o sporie foarte mare a comerțului de tranzit pe la noi și a comerțului de export dela noi.

Problema este de toată evidența, și discuțiunile contradictorii serioase, nepărtinitoare, pune în relief slăbiciunea afirmațiunii contrare.

S'au formulat totuși două obiecțiuni contra tezei:

1. Că ungurii triumfători vor distruge neamul românesc de peste Carpați, năpustindu-se cu iurie asupra celor rămași, după uciderea în război a voinicilor.

2. Că fatalitatea istorică ne obligă să nă plecăm dinaintea numărului nemărginit rusești, constituind o putere formidabilă, invincibilă, neînălăturabilă.

Ușor se poate dovedi nețemeinicia celor două obiecțiuni.

Mai întâi, dacă mulți voinici români au căzut în luptă câți voinici unguri n'au căzut și ei, așa că la urmă proporția între populațiuni nu va fi prea mult modificată.

De o mie de ani românii de dincolo trăesc printre și sub streini; de peste 50 ani sunt obiectul încercărilor violente de desnaționalizare a ungarilor.

Această operă n'a avut nici un efect: națiunea română stă trainică, viguroasă, organizată.

Pentru ce, dar, după războiul în care românii ca și celelalte naționalități, au luptat și luptă cu mare bărbăție, ar fi mai rău tratați de unguri, pentru care victoria le va da o certitudine absolută a menținerii Statului lor?

Cum lupta alături de Puterile Centrale, în schimbul luării Basarabiei, ar îndreptăți mai mult pe unguri să suprimă națiunea transilvănenilor și să refuze oarecare autonomie și drepturi pentru aceștia?

Cine poate, cu dreptate, susținea că lupta noastră în alianță cu Puterile Centrale — cu care suntem legați de atâta vreme — nu ne-ar da mai multă ocazie de înfrățire, de apropiere, de amestec chiar cu românii de dincolo, de cât politica de inimizitate și de ură contra austro-germanilor cecece silește pe români, dacă nu să se lupte unii contra altora, dar să lupte pe fronturi opuse, departe și, eventual poate, despărțite pentru totdeauna?

Am dat puțină atențiune celei de a doua obiecțiuni, atâta vreme cât ea forma argumentul *curentului de opinie publică* — m'a mirat, însă faptul că l'am auzit susținut de o personalitate politică iscusită (d. *Take Ionescu*) și de un om istoric așa de adânc cunoscător al evenimentelor omenesti din trecut (d. *N. Iorga*).

Rusia putere invincibilă, neînălăturabilă?

Dar *victoriile germane* de până acum nu dovedesc superioritatea incontestabilă a germanilor?

Milioanele de soldați ruși, vastitatea de teritoriu și de mijloace de întreținere și de organizare, miliardele de franci împrumutate de la francezi, etc., n'au dat puțința Rusiei nu să zdrobească pe austro-germani, dar nici să-i învingă, nici măcar să-i alunge din imperiu și să-i conțină la frontiere!

Loată populația Rusiei europene atinge 120.000.000 locuitori. Din aceștia, dacă se scad polonezii, ucrainenii, finlandezii, germanii din provinciile baltice (Kurlanda), românii basarabeni, etc. abia dacă rămân 90.000.000 ruși față de 90 milioane germano-austro-unguri.

Victoria germană, triumful imperialilor, va da ca rezultat: reconstituirea regatului polon, eliberarea și formarea regatului ucranian, alipirea Kurlandei de împărăția germană, redobândirea Finlandei pe seama Suedei, eliberarea Basarabiei în profitul României, țara noastră.

În asemenea condițiuni, având constituite State tampoane la vestul Rusiei, după înfrângerea rusească și consacrarea superiorității germane, s'ar mai putea vorbi de fatalitatea puterii invincibile, și de temut pentru noi, a Rusiei? Lacru nu suferă discuțiune.

Necunoscuta de la început putea da oare care prestigiu cuvintelor rostite de cele două personalități.

Astăzi, după zdrcinarea nemiloasă a puterii militare rusești, când armatele țarului se decimă în mod constant numai pentru apărarea inimii mării Rusii, obiecțiunea în cestiune a pierdut valoarea ei.

Astfel necesitatea istorică, interesul politic și economic al Statului, situația militară actuală, prevederea justă a viitorului foarte negru și amenințător în eventualitatea pătrunderii în Balcani și Strâmători a mării puteri militare ce se numește Rusia, precum și în eventualitatea de a ne găsi între focurile vrăjmașe ale ungarilor și bulgarilor, părăsiți de sprijinul nemților și strânși în brațe de ursul moscovit, — atâtea considerațiuni temeinice și ineluctabile, care ne demonstrează că nu trebuie și că nu putem să sărim în spatele bulgarilor, că nu avem nici un fel de interes să dorim și să ajutăm victoria rușilor.

Frontul balcanic poate fi menit fără întârziere, să grăbească soluțiunea marelui conflict în sensul favorabil Germaniei. România este datoră să privească cu atenție încordată frontul balcanic, fără a participa, dar să se hotărască a urmări căpătarea *Bașarabiei și Bucovinei.*

21 Octombrie, 1915.

G. 51938